

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra politologie a evropských studií

Barbora Cáplová

Al-Káida a antiamerikanismus
Al Qaeda and anti-Americanism

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Hynek Melichar, Ph.D.

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně na základě uvedené literatury.

V Olomouci dne 22. dubna 2022

Ráda bych poděkovala Mgr. Hynkovi Melicharovi, Ph.D. za to, že mi pomohl s výběrem tématu a poskytl mi cenné rady k tomu, abych mohla napsat tuto bakalářskou práci.

Obsah

Úvod	5
1. Terorismus	9
1.1. Definice a příčiny terorismu	9
1.2. Role náboženství v terorismu.....	10
1.3. Role ideologie v terorismu.....	11
2. Teorie radikalizace	14
2.1. Fathali M. Moghaddam – schodiště k terorismu.....	15
2.2. Clark McCauley a Sophia Moskalenko – model dvou pyramid	17
2.3. Randy Borum – čtyřfázový model teroristického myšlení	19
3. Al-Káida	21
4. Aplikace čtyřfázového modelu R. Boruma na případ Al-Káidy.....	23
4.1. Křivda („grievance“)	23
4.1.1. Neuctivá vojenská přítomnost.....	23
4.1.2. Slepá zaujatost vůči Izraeli	24
4.1.3. Podpora řady zkorumpovaných režimů v muslimském světě	24
4.1.4. Zničení Iráku.....	25
4.1.5. Ochota tolerovat nebo dokonce způsobovat muslimská úmrtí	26
4.2. Nespravedlnost („injustice“) a přisouzení odpovědnosti cíli („target attribution“) ..	26
4.2.1. Islám	27
4.2.2. Ideologie Al-Káidy.....	28
4.2.3. Džihád.....	30
4.2.4. Korán a příklady.....	32
4.3. Distancování/devalvace („distancing/devaluation“)	34
Závěr	36
Anotace	38
LITERATURA.....	39

Úvod

Bakalářská práce se bude zabývat teroristickou organizací Al-Káida a jejím vztahem k USA v období od vzniku teroristické organizace do útoků z 11. září 2001. Cílem bude identifikovat příčiny, které vedly Al-Káidu k její silné protiamerické orientaci. Vzhledem k cíli práce je jako hlavní výzkumná otázka stanovena *Proč lídři Al-Káidy identifikovali po sovětské válce v Afghánistánu USA jako hlavního nepřítele?* V práci bude analyzován proces, při kterém se z USA jako mecenáše během zmíněné války stal hlavní nepřítel pro tuto teroristickou organizaci. Jde o paradoxní situaci, jelikož americká podpora mudžahedínů během války nakonec vedla k tomu, že se zformovali a začali útočit na USA, jež je předtím podporovaly.

Téma práce je vybráno primárně kvůli jeho aktuálnosti a platnosti po celém světě. V 90. letech mohla Al-Káida růst v Afghánistánu díky tomu, že ji radikální hnutí Tálibán, které ovládalo zemi, poskytovalo úkryt. Terorismus Al-Káidy se stal transnacionální hrozbou, která způsobovala obavu téměř ve všech státech zejména západního světa. V roce 2021 vláda Afghánistánu padla a převzala ji opět radikální hnutí Tálibán, což podnítilo debatu o tom, jaká bude situace v Afghánistánu a jaké dopady to bude mít na mezinárodní komunitu a bezpečnostní prostor (Hadavas, 2021). V případě potenciálního vzrůstu terorismu je důležité, aby vlády byly schopny včas rozpoznat a zamezit radikalizaci, což je klíčové pro omezení výskytu terorismu.

Z metodologického hlediska bude práce interpretativním výzkumem, ke kterému budou využity kvalitativní metody v podobě diskurzivní analýzy. Diskurzivní analýza rekonstruuje subjektivní a sdílené významy skrze analýzu textů a projevů, které lidé produkují. Konkrétní typ diskurzivní analýzy, který bude využit, se nazývá foucaultovská historická diskurzivní analýza. Tento typ analýzy zkoumá diskurz jako významovou strukturu. V mezinárodních vztazích je častým tématem této analýzy vztah mezi identitou a zahraniční politikou (Beneš, 2019). Analyzovány budou rozhovory s Usámou bin Ládinem a fatvy, které napsal a ve kterých vybízel k boji primárně proti USA. Osoba bin Ládina je vybrána, jelikož byl vůdcem Al-Káidy, a proto by jeho promluvy a texty měly být univerzálně platné pro celou teroristickou organizaci. Celá práce se tedy bude primárně zabývat myšlenkami a vizemi bin Ládina coby zakladatele a vůdce Al-Káidy. Ostatní osoby podílející se na vedení organizace nebudou v této práci zahrnuty, jelikož bin Ládín byl nejvíce mediálně viditelnou postavou, a proto jsou představeny pouze jeho myšlenky a pohled na věc. Analyzovány budou konkrétně dvě fatvy, a to „*Vyhlášení války proti Američanům okupujícím zemi dvou svatých míst*“ z roku 1996

a druhá fatva z roku 1998 „*Vyhlášení džihádu proti židům a křesťákům Světovou islámskou frontou*“. Dále budou analyzovány rozhovory s Usámou bin Ládinem, a to rozhovor Petera Arnetta pro CNN z roku 1997 a rozhovor Johna Millera pro ABC z roku 1998.

Existuje celá řada teorií, které se zabývají různými aspekty terorismu. Tato práce se bude primárně zabývat teoriemi radikalizace, tedy tomu, jak terorismus vzniká a co ho podněcuje. Bylo vytvořeno mnoho modelů, které se zabývají samotným procesem, jak se jedinci nebo skupiny radikalizují. V této práci budou představeny tři modely radikalizace a z toho jeden bude pro práci stěžejní, jelikož v ní bude aplikován. Konkrétně se jedná o čtyřfázový model amerického profesora a koordinátora strategických a zpravodajských studií Randyho Boruma, který působí na katedře informací na Univerzitě v jižní Floridě.

Zdroje, které jsou v práci využity, jsou převážně jednotlivé články ze zahraničních akademických časopisů nebo samotné studie a analýzy odborníků. Dále je čerpáno i z webových stránek různých organizací zabývajících se daným tématem nebo ze zahraničních zpravodajských portálů.

Studie o samotné radikalizaci se začaly ve větší míře vyskytovat až po 11. září 2001 po tom, co se terorismus stal transnacionální hrozbou. Nejprve bude pohlíženo na stávající stav výzkumu z hlediska samotné radikalizace Al-Káidy.

Dosud neexistuje jeden ucelený názor na to, co bylo primárním hybatelem teroristické aktivity Al-Káidy. Nejčastěji se objevuje názor, že buď islám jako náboženství, nebo politika je primární příčinou nenávisti Al-Káidy k USA. Například Ch. Hellmich (2005) považuje islám za primární příčinu terorismu Al-Káidy. Odmítá, že bin Ládín a jeho následovníci pouze záměrně využívají islám jako nástroj pro získání podpory a legitimizaci terorismu pro jejich čistě politické cíle. Dle ní následují koncepty islámu, který neseperuje víru a politickou akci. Naopak R. Pape (2005) tvrdí, že primárním hybatelem Al-Káidy je spíše politický faktor než islám. Skoro všechny teroristické útoky mají specifický sekulární a strategický cíl, kterým je donutit moderní demokracie, aby stáhly vojenské síly z teritoria, které teroristé považují za domácí půdu (E. Bakker & L. Boer, 2007). Následující dva autoři také upřednostňují politický faktor jako primární příčinu terorismu Al-Káidy.

Michael Doran (2002) ve své studii poukazuje na to, že válka proti USA musí být chápána v kontextu potlačených revolucí na Blízkém východě. Jako příklad udává bin Ládína a az-Zaváhirího, kteří vzrostli z lokálních islamistických opozičních hnutí a rozhodli se bojovat

proti USA až po tom, co byli donuceni odejít do exilu po neúspěšných pokusech o reformování nebo svrnutí vlád v jejich státech.

Robert S. Snyder (2003) se ve své práci zabývá otázkou, proč jsou USA objektem tak velké nenávisti. Snyder označil bin Ládina za civilizačního revolucionáře a dle něj bylo primárním cílem útoků z 11. září 2001, které byly nejviditelnějším projevem antiamerikanismu Al-Káidy, oslabit a svrhnout umírněné síly na Blízkém východě a v islámském světě a předat moc islamistům. Útoky chtěl zahájit válku, která by polarizovala muslimy, a tak delegitimovala umírněné síly Blízkého východu napojené na USA. Důvodem jeho nenávisti USA stanovil status quo a liberalismus, které USA ztělesňují.

Je nutné se však zabývat i historií a ideologií, kterou Al-Káida vyznává. Z historického hlediska je důležitý fakt, že mudžahedíni a z nich vzniklá Al-Káida měla zkušenost s bojem proti SSSR, který se snažil dostat pod kontrolu Afghánistán, a také s válkou v Zálivu, při které se do oblasti Blízkého východu dostal pro ni další nepřítel, a to USA. Z tohoto hlediska může Al-Káida vnímat neustálé narušování a vměšování se ostatních mocností na Blízkém východě, což také uvádějí následující autoři. Zejména americká podpora arabských režimů je pro Al-Káidu nepředstavitelná.

Reuven Paz (2003) ve své studii přichází s tím, že kořeny antiamerikanismu zasahují hluboko do doby před vznikem džihádistických hnutí v 90. letech 20. století. Tvrdí, že miliony Arabů vyrůstaly indoktrinovány antiamerickými slogany a s vnímáním USA jako nepřítele (i kvůli jejich podpoře Izraele). Vznikla tak konspirace, že západ je proti Arabům a arabskému a muslimskému světu, která poskytuje islamistům ospravedlnění a motiv pro vyobrazení USA jako nepřítele. Tento samotný fakt však nevysvětluje radikalizaci a teroristické činy páchané Al-Káidou.

Počátek vzniku Al-Káidy je spojen se sovětskou válkou v Afghánistánu, při níž USA podporovaly mudžahedíny. Ahmed S. Hashim (2001) tvrdí, že i přestože afghánské gerily spolupracovaly s USA během války, tak bin Ládín považoval USA stále za nepřítele. Jeho ochota spolupracovat s jedním ideologickým nepřítelem pramenila pouze z toho porazit druhého nepřítele. Madawi Al-Rasheed (2009) přichází s tím, že s koncem afghánského džihádu v roce 1989 lze zaznamenat přesun od lokálních islamistických hnutí operujících v jedné zemi k tzv. globálnímu džihádu, který se vyznačuje svou rozšířeností po celém světě. Dále argumentuje, že někteří vědci přisuzují vzestup globálního džihádu neúspěchu předchozích hnutí svrhnout místní režimy („blízký nepřítel“), což podnítilo internacionalizaci

islamismu a atakování západu („vzdálený nepřítel“), který byl obviňován z ekonomických, sociálních, politických a dalších problémů muslimské komunity. John L. Esposito (2002) dodává, že se teroristické skupiny snaží prosadit svoji ideologii islámu, a tak pozměňují tradiční islámské doktríny, jako je džihád. Prohlašují, že brání pravý islám, aby legitimizovaly své nelegitimní teroristické činy a násilí.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. V první kapitole bude stručně pojednáno o terorismu a příčinách jeho vzniku a o náboženství a ideologii a jejich vlivu na terorismus. Druhá kapitola se bude zabývat teorií radikalizace, přičemž v ní budou představeny již zmíněné tři modely radikalizace. Ve třetí kapitole bude obecně představena teroristická organizace Al-Káida. A čtvrtá kapitola bude obsahovat model radikalizace Randyho Boruma (2003), na kterém bude demonstrována radikalizace teroristické organizace Al-Káidy. Zabývat se primárně bude historickými událostmi, které poznamenaly vztah Al-Káidy k USA, náboženstvím islámu a islamistickou ideologií Al-Káidy.

1. Terorismus

1.1. Definice a příčiny terorismu

Existuje mnoho způsobů, kterými lze definovat terorismus. Následující definice jsou nezáměrným výběrem, který pouze slouží k demonstraci širokého rozpětí definic různých organizací. Jedna z možných definic říká, že terorismus je hrozící nebo skutečné použití nezákonné síly a násilí nestátním aktérem k dosažení politického, ekonomického, náboženského nebo sociálního cíle prostřednictvím strachu, nátlaku nebo zastrašování (Global Terrorism Database, 2022). FBI (2022) definuje mezinárodní terorismus jako násilné trestné činy páchané jednotlivci a/nebo skupinami, které jsou inspirovány nebo spojeny s určitými zahraničními teroristickými organizacemi nebo národy. Ani OSN nemá univerzálně platnou definici terorismu. Například Deklarace OSN z roku 2010 o opatřeních k eliminaci mezinárodního terorismu říká, že terorismus představují trestné činy zamýšlené k vyvolání stavu teroru u široké veřejnosti, skupin osob nebo konkrétních osob pro politické účely, které jsou neospravedlnitelné bez ohledu na politické, filozofické, ideologické, rasové, etnické, náboženské nebo důvody jakékoli jiné povahy, které mohou být použity k jejich ospravedlnění (Rada OSN pro lidská práva, 2020).

Obecně lze říci, že terorismus zahrnuje použití nebo hrozbu použití násilí jako prostředku k pokusu o dosažení sociálního nebo politického cíle. Důležitou charakteristikou odlišující terorismus od jiných druhů zločinů je právě jeho politický rozměr. Většina teroristických hnutí jsou relativně malé (polo)utajené kolektivy postavené na sociopolitických a náboženských ideologiích. Cílem teroristů je svrhnout nebo alespoň destabilizovat konkrétní režim nebo jej ovlivnit pomocí násilí nebo hrozby vyvíjení nátlaku (Horgan, 2014).

Martha Crenshaw (1981) ve své studii definuje terorismus jako formu politického chování vycházejícího z úmyslné volby racionálního aktéra. Terorismus je atraktivní strategií pro skupiny s různým ideologickým přesvědčením, které vyzývají státní autority. Terorismus je logickou volbou, jestliže je poměr moci vlády k moci teroristické skupiny vysoký. Teroristické násilí namířené proti vládám komunikuje politickou zprávu a jeho konce přesahují poškozování materiálních zdrojů nepřítele. Oběti teroristických útoků představují velké lidské publikum, jehož reakci teroristé vyhledávají. První podmínkou, která může být považována za přímou příčinu terorismu, je existence určitých křivd mezi identifikovatelnou podskupinou větší populace. Vnímání podskupiny, že tyto křivdy jsou něčím, co si nezaslouží, vede k reálné deprivaci a chápání diskriminace jako nespravedlivé. Druhou podmínkou pro vznik terorismu

je nedostatek politické participace. Poslední podmínkou je výskyt tzv. urychlující události, která bezprostředně předchází vzniku terorismu. Urychlující události mohou být chápány jako vládní akce, které fungují jako katalyzátor terorismu.

Další možné příčiny výskytu zejména mezinárodního terorismu mohou vycházet přímo z mezinárodního systému. Během studené války se stala z mezinárodního terorismu preferovaná zbraň v boji o globální hegemonii. Velmocenské podporování komunistických a protikomunistických geril a násilných opozičních skupin bylo klíčové pro vysoký výskyt mezinárodního terorismu. Dále lze definovat tři typy příčin, které vedly k výskytu mezinárodního terorismu. První příčinou růstu mezinárodního terorismu od 60. let 20. století je státem podporovaný terorismus. Jak již bylo zmíněno, velkou roli v tomto sehrály velmoci, a to USA a SSSR, když materiálně a finančně podporovaly opoziční hnutí. Druhou příčinou je hegemonická kontrola. Mezinárodní systém vyznačující se silnou bipolární hegemonií a vysokou úrovní bipolárních konfliktů bude náchylnější k výskytu mezinárodního terorismu. Naopak multilateralismus by mohl snížit úroveň výskytu mezinárodního terorismu. Poslední příčinou jsou slabé a zhroutené státy, na jejichž území se častěji vyskytují domácí i zahraniční povstalecké skupiny a teroristické organizace. Existence těchto států by mohla podporovat šíření vnitřních konfliktů i mezinárodního terorismu (Lia & Skjølberg, 2000).

Příčin terorismu nebo konkrétně mezinárodního terorismu lze nalézt mnoho. Obecně to mohou být například příčiny z oblasti ekonomické, sociální, politické, psychologické a dalších. Důležité je však poznamenat, že různé příčiny nejsou univerzálně aplikovatelné na všechny teroristické organizace, neboť jednotlivé kombinace příčin mohou vést k rozdílným typům terorismu, proto je vhodné zkoumat jakýkoli výskyt terorismu individuálně. Záměrem této práce není pojmut všechny příčiny terorismu. Jelikož se práce zabývá teroristickou organizací Al-Káida, tak bude následně pojednáno především o politických, náboženských a ideologických příčinách terorismu. Ostatní příčiny nejsou v práci analyzovány.

1.2. Role náboženství v terorismu

Náboženství představuje vztah lidských bytostí k tomu, co považují za svaté, posvátné, absolutní, duchovní, božské nebo hodné zvláštní úcty. Součástí náboženství jsou také způsoby, jakými se lidé vypořádávají s konečnými obavami o jejich životy a jejich osud po smrti (Britannica, 2021). Do určité míry může mít náboženství vliv na každodenní životy lidských jedinců, avšak u každého je tato míra individuální, což se může projevit například v chování jedince nebo jeho pohlížení na svět, a proto je nutné zkoumat i roli náboženství v terorismu.

R. S. Appleby (2012) odmítá fakt, že by fundamentalismus nebo jiné militantní náboženské orientace měly automaticky mít sklon k smrtelnému násilí. Označení „náboženské násilí“ dle něj nešťastně vytváří dojem přirozeného spojení mezi nimi. J. R. Lewis a L. L. Dawson (2018) také přichází s tím, že jsou náboženství a násilí často viděny společně, avšak není jasné, jestli je jejich spojení opravdové nebo pouze náhodné. Dle nich nakonec nejvíce záleží na interpretační perspektivě.

Thomas J. Badey (2002) ve své práci argumentuje, že role náboženství v mezinárodním terorismu je přeceňována a spíše jiné faktory jsou příčinou násilí. Vnímané politické, ekonomické, sociální a bezpečnostní nespravedlnosti nebo hrozby vytvářejí podmínky, které vedou k mezinárodnímu politickému násilí. Náboženství samo o sobě dle něj není původcem současného mezinárodního terorismu, ale je spíše polarizačním mechanismem, který bývá využit těmi, kdo se podílí na politickém násilí.

Vztahem mezi náboženstvím a násilím se zabývali také S. Silvestri a J. Mayall (2015), kteří dospěli k závěru, že neexistuje žádný důkaz, který by naznačoval, že konkrétní náboženské tradice jsou na základě své teologie náchylnější k násilí než jiné. Pozornost by měla být věnována faktorům, které umožňují jednotlivcům, náboženským nebo politickým vůdcům nebo komunitám přijmout náboženský diskurz k provádění nebo ospravedlnění násilí. Náboženské texty a symboly se mohou snadno stát základem různých etnických nebo nacionalistických projektů, protože poskytují silné vyprávění. I v konfliktech, kde náboženství figurovalo jako silný kauzální prvek, dle nich výzkum ukazuje, že spíše záleží na politické manipulaci než na samotných náboženských doktrínách. Stojí za tím touhy oportunistických náboženských a politických vůdců po moci a autoritě, kteří mobilizují komunity, aby jim pomohly dosáhnout jejich cílů.

Vztah mezi náboženstvím a násilím tedy není vždy úplně jednoznačný. Avšak samotné náboženství a jeho teologický základ s největší pravděpodobností nejsou původcem současného mezinárodního terorismu.

1.3. Role ideologie v terorismu

Ideologii lze definovat jako formu sociální nebo politické filozofie, ve které jsou praktické prvky stejně důležité jako teoretické. Je to systém myšlenek, který se snaží o vysvětlení světa i jeho možnou změnu (Cranston, 2020). Dále ideologie představuje způsob nebo obsah myšlení, který je charakteristický pro jednotlivce, skupinu nebo kulturu. Celkově

ideologie tvoří systematický soubor pojmů zejména o lidském životě nebo kultuře (Merriam-Webster, 2022). Termíny náboženství a ideologie jsou si často velmi podobné, ale nutné je soustředit se na jejich rozdíly. Náboženství je konstruováno na základě božského řádu, zatímco ideologie se soustředí pouze na tento svět. Náboženství dává důraz na víru a uctívání a jeho cílem je vykoupení nebo očištění lidské duše. Ideologie vyznávají určité skupiny nebo národy a často se stávají praktickými politickými programy (Cranston, 2020).

Ideologie obvykle slouží k legitimizaci moci a nerovností, dále k posílení dominantních skupin, vytvoření solidarity, organizování boje a udržení opozice. Kritérii pro vytvoření skupiny mohou být určitý sdílený problém nebo společný osud, ve kterém se lidé mohou stát vzájemně závislími a mohou chtít jednat kolektivně, aby překonali svou těžkou situaci. Se vznikem ideologie je rovněž definován základ pro identitu skupiny. Skupinová identita obsahuje mentální reprezentace, komplexní řadu rutinních praktik, kolektivní akce, oblečení, předměty, prostředí, budovy (kostely, mešity, synagogy...), památky, historické události, hrdiny a další symboly. Jako kolektiv musí skupina sdílet sociální reprezentace, pro členy to znamená, že část jejich osobní identity je spojena se sociální identitou skupiny. Vůdci, intelektuálové a další ideologové skupiny mají za úkol vést skupinu, koordinovat její akce a zajistit, aby její cíle byly realizovány a zájmy chráněny, rovněž mají přístup k veřejné diskuzi, což je důležitým prvkem (van Dijk, 1998).

V průběhu historie různé typy ideologií, náboženské i nenáboženské, podporovaly a ospravedlňovaly akty politického násilí páchaného nestátními aktéry. Aby bylo násilí podporováno, musí ho ideologie zobrazovat nebo preferovat jako prostředek, jehož prostřednictvím bude pravděpodobně dosaženo politického cíle. Extremisté se soustředí zejména na dosažení potřeby cítit se významným neboli respektovaným a ceněným. Ideologie tedy mohou podporovat násilí, pokud spojují politické cíle s potřebou cítit se významným. Ideologie je jedincům předkládána jako nezpochybnitelná pravda, násilné prostředky jsou vyobrazeny jako jediný způsob dosažení cíle a k šíření přesvědčení jsou využívány charismatické osoby, které jedinci mají tendenci následovat (Webber et al., 2020).

Sam Mullins (2016) také tvrdí, že se lidé zapojují do terorismu, aby uspokojily své potřeby. Uspokojení těchto potřeb může být důležitější než závazek k ideologii. Ale právě ideologie teroristických organizací jim dává jedinečnou identitu, rozlišuje je od jejich nepřátel a jasně definuje, co je dobro a co zlo. Ideologie představuje základ teroristické strategie a ospravedlňuje nebo dokonce vynucuje násilí, zatímco současně dehumanizuje nepřítel. Ideologie je stěžejním prvkem pro přežití a růst teroristických organizací.

Vysoký stupeň indoktrinace a nezbytné ospravedlnění použití násilí vůči civilistům v konfrontaci s mocnějším nepřítelem může poskytnout pouze extremistická ideologie. Ideologický základ terorismu mohou poskytnout ideologie všech typů a původů, to ale neznamená, že jakákoli ideologie je neodmyslitelně spojena s terorismem nebo jej automaticky produkuje. Na konci 20. století se radikální nacionalismus a náboženský extremismus objevily jako nejvlivnější proudy teroristických organizací. Na globální úrovni terorismu dominuje silně zpolitizovaný kvazi-náboženský¹ islamistický extremismus. Jedinečná kombinace extremistických ideologií s určitými strukturálními schopnostmi a organizačními vzorci je hlavním předpokladem pro užití teroristických aktivit militantními nestátními aktéry jako systematické taktiky v asymetrickém boji (Stepanova, 2008).

Randy Borum (2004) ve své práci navrhuje tři obecné podmínky, které se zdají nezbytné pro to, aby ideologie podporovala terorismus. Za prvé, ideologie musí poskytovat soubor přesvědčení, která vedou a ospravedlňují řadu behaviorálních mandátů. V podstatě teroristé musí vytvořit ospravedlnění pro teroristické akce. Za druhé, přesvědčení musí být nedotknutelná a nesmí být zpochybnitelná, ani zpochybňována. Má-li terorismus uspět, vyžaduje zejména pevné lpění na jednoduché myšlence. Lpění na striktní ortodoxii poskytuje teroristům bezpečnost a ospravedlnění jejich činů. Za třetí, chování musí být zaměřeno na cíl a musí být chápáno jako sloužící smysluplné věci nebo cíli. Tímto smyslem často bývá například boj dobra a zla.

Ideologie představuje způsob nebo obsah myšlení, který je charakteristický pro určité skupiny. Ideologie poskytuje teroristickým organizacím jedinečnou identitu, která skupinu pojí dohromady, což znamená, že osobní identita jednotlivců je spojena s identitou skupiny. Již v historii různé typy ideologií ospravedlňovaly násilí. Ideologie jasně definuje dobro a zlo a představuje základ teroristické strategie. Na globální úrovni nyní dominuje zpolitizovaný islamistický extremismus, o kterém bude pojednáno v dalších kapitolách. Je však důležité upozornit, že všechny ideologie nejsou spojeny s terorismem nebo ho automaticky neprodukují.

¹ Termín kvazi-náboženský lze definovat jako podobající se něčemu, co je náboženské (Vocabulary.com, 2022).

2. Teorie radikalizace

Analyzovat úroveň jednotlivce je obtížnou oblastí studia terorismu, i přes to ale byly vytvořeny teorie terorismu zabývající se touto problematikou. Jedná se například o psychologické teorie terorismu, teorie radikalizace nebo teorie racionální volby (McAllister & Schmid, 2013). Dále se práce bude věnovat především teorii radikalizace.

Radikalizace označuje proces ideologické socializace nejčastěji mladých lidí směrem k uskutečnění zásadních politických změn obvykle pomocí násilné taktiky konfliktu vedeného proti politickým nepřátelům a jejich stoupencům. Studie radikalizace se primárně zabývají procesy, jejichž prostřednictvím bývají jednotlivci socializováni k účasti na politickém násilí bez morálních zábran. Jednak může být zkoumána lidská psychická transformace, jednak také způsoby, kdy externí vlivy transformují jinak normální jednotlivce do potenciálně násilných politických aktivistů (McAllister & Schmid, 2013).

Co se týče procesu radikalizace, v řadě bodů panuje mezi výzkumníky určitá shoda. Za prvé, terorismus a politické násilí většinou neexistují izolovaně, ale jsou výsledkem cyklu politického aktivismu. Za druhé, filozofie teroristů je abnormálním extrémem více rozšířených názorů. Nakonec většina výzkumníků dochází k závěru, že strukturální příčiny nespokojenosti samy o sobě nejsou dostatečné, aby spustily proces radikalizace. Aby došlo k posunu od ukřivděného jednotlivce k fanatickému teroristovi, musí s ním rezonovat příznivé prostředí. Právě radikální propaganda a náborový proces často usnadňují tuto rezonanci (McAllister & Schmid, 2013).

Důležité je si uvědomit, že člověk se nestane teroristou ze dne na den. Právě radikalizace a s ní spojené teorie pomáhají odhalit a sledovat proces, kterým se běžní jedinci stávají teroristy. Porozumění tomuto procesu do jisté míry umožňuje identifikovat příčiny radikalizace a také se jim snažit do budoucna vyvarovat. Porozumění bude dále užitečné v různých deradikalizačních kampaních, které by mohly být využity kdykoli v průběhu radikalizace, aby se zamezilo vzniku nových teroristů. V následující části textu budou představeny tři odlišné modely radikalizace, kterými se autoři snaží poukázat na to, že radikalizace je určitý proces a je zcela individuální, jak rychle nebo pomalu se jednotlivci stávají teroristy. V dalších částech práce je aplikován čtyřfázový model R. Boruma k demonstraci radikalizace Al-Káidy. Tento model je vybrán, jelikož může být radikalizace zkoumána i na úrovni organizace, zatímco ostatní dva modely zkoumají radikalizaci spíše na úrovni jednotlivce, a proto v této práci primárně slouží k ukázce variability modelů radikalizace dalších autorů.

2.1. Fathali M. Moghaddam – schodiště k terorismu

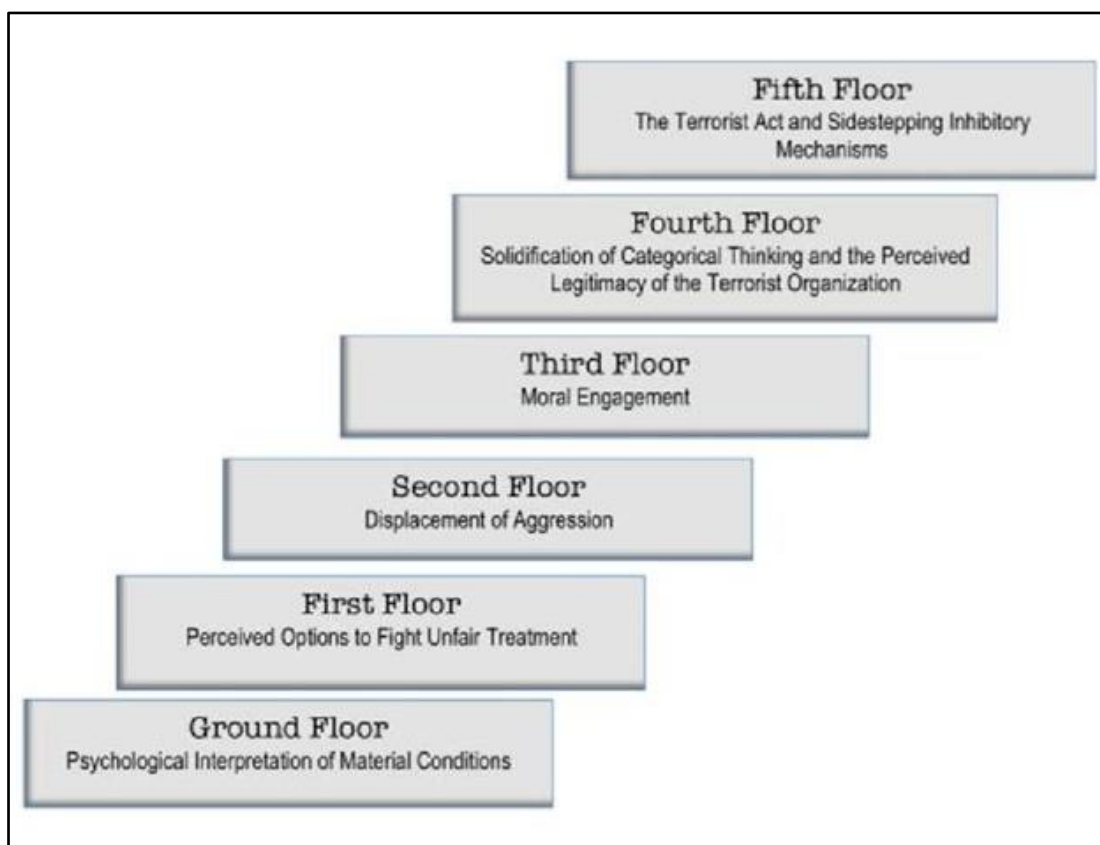
Fathali. M. Moghaddam (2005) se ve své práci zabývá psychologickým vysvětlením terorismu. Současně navrhuje model s názvem „schodiště k terorismu“. Model schodiště vede do vyšších a vyšších pater až nakonec k samotnému teroristickému činu. Neznaменá to však, že člověk musí nutně dojít až na poslední patro a stát se teroristou. To, v jakém patře se člověk zastaví, je zcela individuální. Se stoupaním vidí jedinci stále méně možností, dokud jediným možným výsledkem není zničení druhých, sebe sama nebo obojí. Tento metaforický model schodiště se skládá z přízemí a dalších pěti pater, která budou následně blíže představena.

V přízemí jsou dominantní pocity nespravedlnosti a relativní deprivace. Vnímaná nespravedlnost vzniká z různých důvodů například z ekonomických, politických nebo z ohrožení identity. Ohrožení identity má důležitý význam u náboženských fundamentalistů, neboť právě náboženství je spjaté s identitou a pocitem, že rostoucí globalizace, sekularizace a westernizace podkopávají tradiční nezápadní způsoby života. V těchto podmínkách žijí miliony lidí, avšak jen někteří jedinci se pokusí jít do prvního patra, aby našli řešení své problematické situace. Ti, kteří se dostanou do prvního patra, hledají způsoby, jak zlepšit svou situaci a dosáhnout větší spravedlnosti. Jedinci, kteří nevidí řešení své současné situace a obviňují z toho ostatní (např. USA), vystupují do druhého patra. Ve druhém patře stále vnímají vážnou nespravedlnost a nově také zažívají hněv a frustraci. V některých případech jsou ovlivněni vůdci, aby svou agresi přesunuli na „nepřítele“. Například antiamerikanismus slouží k odvrácení kritiky od vlád na Blízkém východě, i když bez podpory USA by řada takových vlád pravděpodobně zkolabovala. Jednotlivci připraveni fyzicky vytěsnit agresi jdou dále po schodech, aby mohli zasáhnout proti vnímaným nepřátelům (Moghaddam, 2005).

Nejdůležitější transformace se odehrává ve třetím patře, kdy se jedinci začínají morálně spojovat s teroristickými organizacemi. Teroristické organizace vznikají jako paralelní svět se svou morálkou, která ospravedlňuje boj o dosažení ideální společnosti všemi možnými prostředky. Terorismus začíná být viděn jako jediná oprávněná strategie. Rekruti jsou přesvědčováni k zavázání se morálce teroristické organizace různými taktikami, nejdůležitější jsou izolace, sounáležitost, utajení a strach. Ti, co se morálně spojí s teroristickou organizací, jsou připraveni na nábor aktivních teroristů, který probíhá ve čtvrtém patře. Celá operace náboru, výcviku a provedení teroristického činu může v některých případech trvat maximálně 24 hodin. Rekruti jsou zevnitř pod tlakem teroristické organizace, aby se přizpůsobili a poslechli, a ze země mimo teroristickou organizaci (např. Blízký východ), které neumožňují

demokratickou participací na řešení jimi vnímaných nespravedlností. Potenciální teroristé se při náboru učí striktněji kategorizovat svět na „my versus oni“ a vnímat teroristickou organizaci jako jediný spravedlivý a legitimní prostředek k dosažení ideálního cíle. Tyto dva elementy jsou charakteristické pro teroristické organizace (Moghaddam, 2005).

V pátém patře se již nacházejí vybraní a vyškolení jednotlivci, kteří jsou vybaveni a vysláni k provádění teroristických činů. Jsou zde dva klíčové faktory, které umožňují vyvarovat se inhibičním mechanismům během teroristických útoků. Prvním faktorem je, že cíl je včetně civilistů kategorizován jako nepřítel. Teroristé se tak psychicky distancují od lidí, které mají v úmyslu zničit. Druhým faktorem je, že civilisté si většinou uvědomí hrozící nebezpečí, až k útoku skutečně dojde, a proto nemají příležitost chovat se způsobem, který by mohl spustit inhibiční mechanismus. Jedinci, kteří se dostali do pátého patra, jsou tedy psychicky připraveni a motivováni k páčání teroristických činů (Moghaddam, 2005).

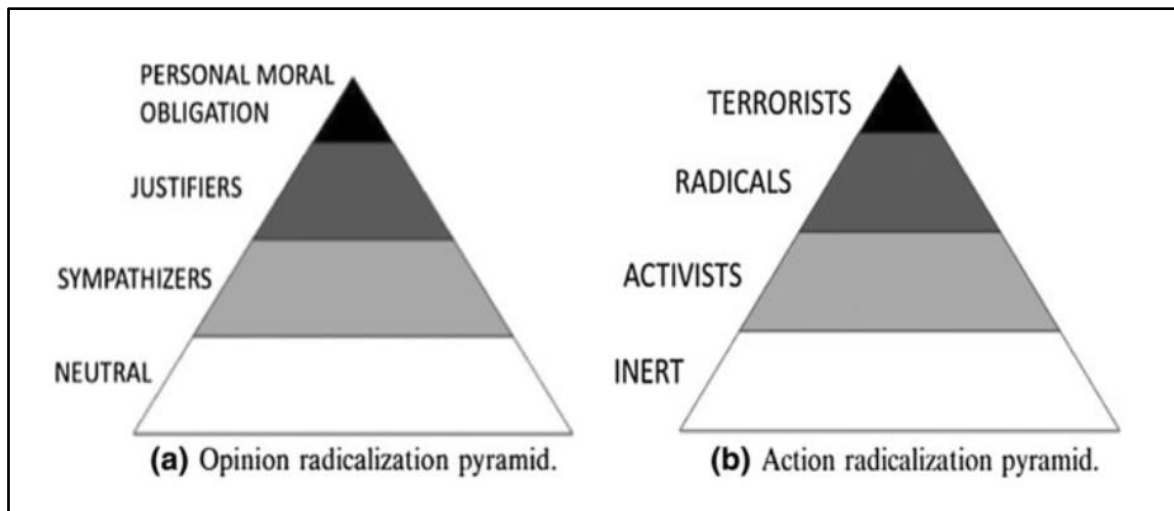

Obrázek 1 Schodiště k terorismu – F. M. Moghaddam (Borum, 2011)

2.2. Clark McCauley a Sophia Moskalenko – model dvou pyramid

Druhý model radikalizace pochází od Clarka McCauleyho a Sophie Moskalenko. Proces radikalizace je znázorněn na dvou pyramidách, na jejichž vrchol se dostávají malé skupiny aktivistů. Funkčně je radikalizace definována jako zvýšená příprava na meziskupinový konflikt a odhodlání se k němu. Deskriptivně radikalizace znamená změnu přesvědčení, pocitů a chování ve směrech, které stále více ospravedlňují meziskupinové násilí a vyžadují oběti na obranu vnitřní skupiny (McAllister & Schmid, 2013).

Základ pyramidy tvoří velké množství příznivců, kteří vnímají, že jsou v konfliktu s vnější skupinou. Jestliže vnímání konfliktu vede k dehumanizaci vnější skupiny, je výsledkem nenávist a polarizace. Střední část pyramidy tvoří radikální skupiny, které se radikalizují několika procesy. Za prvé je to fenomén skupinového myšlení, při němž aktéři uvažují a smýšlejí podobně a to je směruje k extrémní interpretaci reality. Za druhé, skupiny v izolaci a hrozbě trpí nedostatkem informací, což je spojeno s negativními účinky skupinového myšlení na rozhodování. Za třetí, konflikt se státní mocí vytváří selekční zkreslení ve skupinovém členství. Umírněnější členové odpadnou a v organizaci zůstanou ti radikálnější, kteří kladou vyšší hodnoty na cíle skupiny a ochotněji přijímají násilné činy jako cestu k dosažení cíle. Za čtvrté, skupinová soutěž má tendenci podporovat frakcionaci, což vede k eskalaci násilí, aby se znovu potvrdila významnost organizace v meziskupinové soutěži. Členství v radikálních skupinách vede jednotlivce k útočnějším formám politického vyjádření. Každá další úroveň pyramidy tak představuje extrémnější formu politického vyjádření i exkluzivnější skupinu aktivních účastníků. Na extremistickém vrcholu se nachází terorista a podobně smýšlející jedinci (McAllister & Schmid, 2013).

Obrázek 2 Model dvou pyramid – C. McCauley a S. Moskalenko (Wolfowicz et al., 2020)

McCauley a Moskalenko (2017) ve své práci upozorňují, že ne každý zastávající radikálního přesvědčení se zapojí do ilegálního jednání a ne každý, kdo páchá násilné činy, potřebuje mít radikální přesvědčení. Proto tak přichází s modelem radikalizace, ve kterém zkoumají radikalizaci názorů a radikalizaci jednání odděleně. Důležité je poznamenat, že v obou pyramidách mohou jednotlivci libovolně přeskakovat úrovně (při pohybu nahoru i dolů). Ačkoliv model zkoumá složky odděleně, nezpochybňuje to jiné modely, ale spíše představuje jiný a inovativní pohled na výzkum radikalizace, a do budoucna by mohl být využit k dalšímu zkoumání této problematiky.

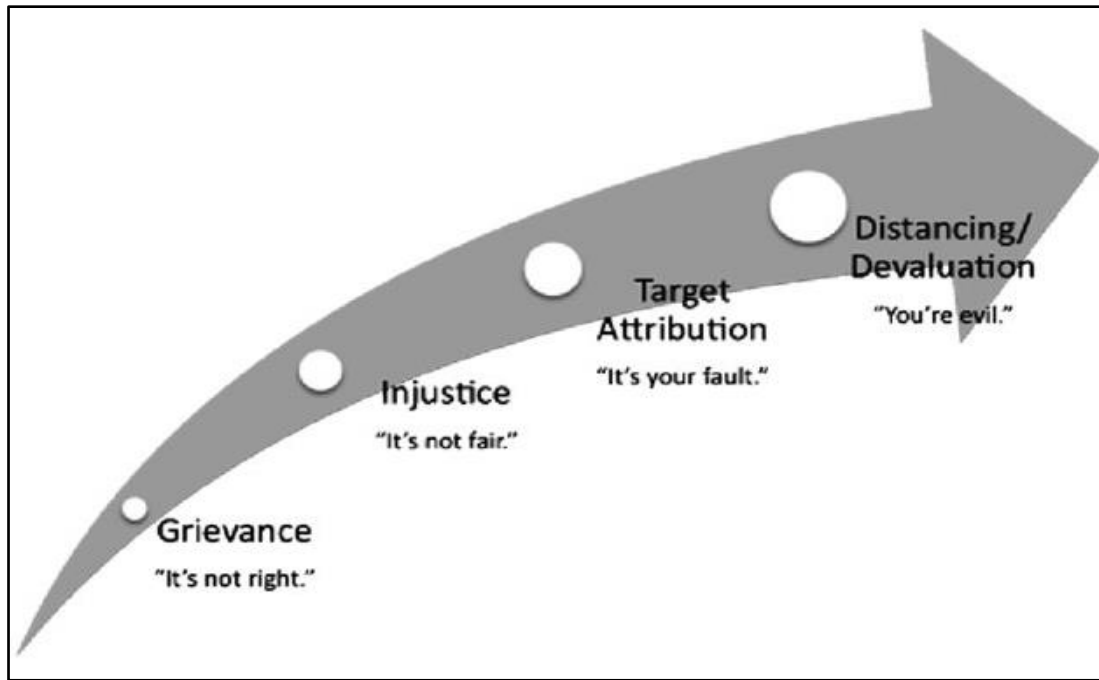
Na základě názorové pyramidy jsou jedinci, kteří se nezajímají o politické věci (neutrální). Výše jsou ti, co věří v určitou příčinu, ale neospravedlňují násilí (sympatizanti). Ještě výše se nachází jednotlivci, kteří ospravedlňují násilí páchané na obranu určité věci (ospravedlňovatelé). Na vrcholu pyramidy se nachází ti, co cítí osobní morální povinnost konat násilí na obranu věci (McCauley & Moskalenko, 2017).

Základ akční pyramidy je tvořen jedinci, kteří pro politickou skupinu nebo věc nedělají nic (inertní). Výše se nachází ti, co jsou zapojeni do legálních politických akcí pro určitou věc (aktivisté). Další úroveň představují jednotlivci, kteří pro věc jednájí ilegálně (radikálové). Vrchol je tvořen těmi, co se podílejí na ilegálních činech zaměřených na civilisty (teroristé) (McCauley & Moskalenko, 2017).

2.3. Randy Borum – čtyřfázový model teroristického myšlení

Třetí a pro tuto práci nejzásadnější je model Randyho Boruma. Borum navrhuje čtyřfázový model radikalizace. Tyto čtyři fáze rámuji proces ideologického vývoje, který je společný mnoha jednotlivcům nebo skupinám různých ideologických vyznání (Borum, 2003). Následně budou prezentovány jednotlivé fáze modelu. Model je pro tuto práci stěžejní, jelikož bude v dalších částech sloužit jako nástroj pro demonstraci radikalizace Al-Káidy.

Jako první extremistický jedinec nebo skupina identifikuje nějaký typ nežádoucí události nebo stavu („Není to správné.“). Je zcela individuální, jaký typ události nebo stavu tuto skutečnost vyvolá. Zatímco se povaha stavu může lišit (např. ekonomické nebo sociální problémy), zúčastněné osoby vnímají tuto zkušenost jako abnormální a to v nich vyvolá pocit nesprávnosti. Tento nežádoucí stav je tedy považován za nespravedlnost („Není to férové.“). Mnoho lidí z Blízkého východu využívá právě USA jako srovnávací bod k vytvoření pocitu nespravedlnosti ohledně ekonomické deprivace. U těch, kteří jsou deprivováni, to snadno vyvolá pocity zášti a nespravedlnosti. Jelikož nespravedlnost je obecně výsledkem nesprávného chování, považují extremisté dotyčnou osobu nebo skupinu za odpovědnou („Je to tvoje chyba.“). V poslední fázi extremisté identifikují osobu nebo skupinu odpovědnou za nespravedlnost za „špatnou“ („Jsi zlo.“). Toto označení má tři efekty, které usnadňují použití násilí. Za prvé, agrese je ospravedlnitelnější, jelikož je namířena proti „zlým“ lidem, kteří ubližují ostatním. Za druhé, odpovědná strana je extremisty popisována jako „zlo“, čímž je cíl dehumanizován a to usnadňuje agresi. Za třetí, ti, kdo trpí nepříznivými podmínkami způsobenými odpovědnou osobou nebo skupinou, se nepovažují za „špatné“ nebo „zlé“, tak vzniká kontrast mezi oběma skupinami, což umožňuje jednodušší ospravedlnění agrese (Borum, 2003).

Obrázek 3 Čtyřfázový model teroristického myšlení – R. Borum (Borum, 2011)

Model by měl primárně sloužit k tomu, aby bylo možno identifikovat osoby, které jsou vhodnými kandidáty na nábor („Není to férové.“), potenciální sítě, v kterých dochází k indoktrinaci („Není to správné.“ a „Je to tvoje chyba.“), a extremisty a skupiny, které mohou používat násilné taktiky („Jsi zlo.“). Cílem tohoto modelu je pochopit a předcházet teroristickým činům. Aby bylo možno předvídat chování druhých, vyžaduje to nejen ideologické porozumění, ale také porozumění chování. Každý člověk jedná dle své vlastní vnitřní „mapy“ reality a ta je ovlivněna například hodnotami a přesvědčeními daného člověka nebo informacemi, kterým byl vystaven, a jeho životními zkušenostmi. Pokud lidé porozumí „mapám svých protivníků“, tak pro ně bude snazší porozumět a předvídat jejich činy (Borum, 2003).

3. Al-Káida

Al-Káida je angažována v globálním terorismu, který je podtypem povstaleckého terorismu a který provozují především hnutí s univerzálními ambicemi (McAllister & Schmid, 2013). Z organizačního hlediska lze Al-Káidu popsat jako hnutí nebo jako síť dalších rozvětvených sítí a přidružených společností (Bakker & Boer, 2007). Hlavním cílem této teroristické organizace není dobýt, ale zarazit z jejich pohledu agresivní západ, který rozděluje a ponižuje islám. Kořeny islámské bojovnosti však nelze hledat v jediném problému. Je to komplexní problém, při kterém islamističtí militanti mají pocit, že je útočeno na muslimskou komunitu, což produkuje násilí (Burke, 2004). USA jsou nenáviděny pro svoji kulturní hegemonii, globální politický vliv a drtivou konvenční vojenskou sílu. Radikální islamisté pak kombinují jejich věčný konflikt se západem s antisemitismem a to jim umožňuje interpretovat řadu událostí jako součást širšího spiknutí proti islámu. Al-Káida se snaží zrealizovat svoji islámskou vizi, tedy vytvoření chalífátu v muslimském světě, a právě USA a místní arabské režimy jsou překážkami k jejímu naplnění (Libicki, Chalk & Sisson, 2007). Al-Káida tím pádem usiluje o bezpodmínečné stažení USA z muslimského světa. Útoky považuje za cíl sám o sobě, proto jsou mířeny na symboly americké hegemonie (ambasády, vojenské síly a zařízení...) (Byman, 2003).

Jedná-li se o příčiny terorismu Al-Káidy, lze postupovat dle typologie příčin různých autorů. Již v první kapitole je zmíněna autorka Martha Crenshaw (1981), dle jejíž typologie jsou následující příčiny odvozeny. První podmínkou příčinnosti je přítomnost křivd, které sdílí určitá skupina populace. V další kapitole budou křivdy, jež pociťovali sympatizanti teroristické skupiny Al-Káida, detailně rozebrány. Druhou podmínkou je nedostatek politické participace. Ve fatvě z roku 1996 Usáma bin Ládín poukazuje na to, že si režim Saudské Arábie svými akcemi sám podkopal legitimitu. Konkrétně se jedná o výměnu islámského práva šaría za občanské právo vytvořené člověkem a umožnění silám USA vstoupit a pobývat v Saudské Arábii v důsledku války v Zálivu. Ve fatvě dále zmiňuje dva příklady, kdy se lidé (učenci, úředníci, obchodníci...) rozhodli napsat králi dopis, ve kterém žádali o zrušení útlaku a provedení nápravných opatření nebo se snažili režimu radit. V obou případech byl obsah těchto žádostí buď ignorován, nebo zamítnut a lidé, kteří je podepsali, byli zesměšňováni. „Proč tedy režim uzavřel všechny mírové cesty a tlačil lidi k ozbrojeným akcím?!!, což je jediná možnost, která jim zbývá k uplatnění spravedlnosti a práva.“ (bin Ládín, 1996, s. 7) Bin Ládín poukazuje na to, že lidé chtěli řešit vzniklou situaci demokratickou cestou, ale nebylo jim to

umožněno, což způsobilo jejich uchýlení se k násilí. Poslední podmínkou je výskyt tzv. urychlující události, která funguje jako katalyzátor terorismu. V případě Al-Káidy je touto událostí právě povolení Saudské Arábie, aby na jejím území setrvala vojska USA v době války v Zálivu.

4. Aplikace čtyřfázového modelu R. Boruma na případ Al-Káidy

4.1. Křivda („grievance“)

První fází modelu je přítomnost křivdy, kterou vnímají potenciální extremisté. Křivdu lze popsat jako určitý stav, kdy jednotlivec nebo skupina cítí, že s nimi bylo jednáno jinak, než by si zasloužili. Obvykle je křivda spojena s pocitem, že chování toho, co křivdu způsobil, není správné. Vnímání těchto křivd je však zcela subjektivní, takže to, co jeden cítí jako křivdu, může druhý vnímat jako naprosto normální a oprávněné chování. Rozdíly ve vnímání křivd mohou existovat vzhledem k jejich různým typům, přičemž u Al-Káidy jsou patrné především kulturní a náboženské rozdíly mezi touto teroristickou organizací a západním světem.

Daniel L. Byman (2003) ve své práci představuje seznam údajných trestných činů USA, které Al-Káida vidí jako křivdy, které produkují násilí ve snaze o změnu této situace. Mezi křivdy patří neuctivá (ve vztahu k náboženství) vojenská přítomnost USA na Arabském poloostrově, slepá zaujatost vůči Izraeli, podpora řady zkorumpovaných režimů v muslimském světě, zničení Iráku a ochota tolerovat nebo dokonce způsobovat muslimská úmrtí. Tyto křivdy jsou politické a zaměřeny na moc – kdo ji vlastní, jak je používána nebo také zneužívána. Na rozdíl od tradičních islamistických skupin, které svoji kritiku a boj směřují na místní arabské režimy, Al-Káida primárně obviňuje USA. Výčet křivd, který byl představen, bude následně detailněji rozebrán.

4.1.1. Neuctivá vojenská přítomnost

„Poslední a největší agresi, která byla muslimům od smrti proroka způsobena, je okupace země dvou svatých míst – základu domu islámu, místa zjevení, zdroje poselství a místa vznešené Káby – armádami amerických křižáků a jejich spojenců.“ (bin Ládín, 1996, s. 2) Saudská Arábie akceptovala setrvání amerických vojsk a jejich spojenců na jejím území v důsledku války v Zálivu, jelikož panovala obava, že dalším cílem Iráku po Kuvajtu mohla být právě Saudská Arábie. Saudská Arábie byla místem, odkud mohly USA a jejich spojenci podnikat operace s cílem porazit Irák a navrátit situaci do původního stavu. Al-Káidě se tato vojenská přítomnost USA v Saudské Arábii nelíbila, jelikož to považovali jako americký hřích a pokus si podmanit islám (Byman, 2003). Pokračující vojenská přítomnost dále ještě umocňovala pocit křivdy. *„Kráľ řekl, že je záležitost jednoduchá, americké a alianční síly opustí oblast za několik měsíců. Dnes je to sedm let od jejich příchodu a režim není schopen je dostat ze země.“ (bin Ládín, 1996, s. 13)*

4.1.2. Slepá zaujatost vůči Izraeli

Nepokoje a problémy mezi Izraelem a arabskými národy sahají do historie. Situace mezi těmito státy začala eskalovat především po vyhlášení nezávislosti Izraele v roce 1948, načež skoro celá druhá polovina 20. století byla provázena izraelsko-arabskými válkami. Bin Ládín již v první fatvě v roce 1996 označil americko-izraelskou alianci za nepřítel. *„Za takových okolností je prvořadou povinností vytlačit nepřítel ze země. ... Mělo by být vynaloženo maximální úsilí na přípravu a podněcování ummy (muslimské komunity) proti nepříteli, americko-izraelské alianci okupující zemi dvou svatých míst.“* (bin Ládín, 1996, s. 10) *„Známe přinejmenším jeden důvod symbolické účasti západních sil, a to podpora židovských a sionistických plánů na expanzi toho, čemu se říká Velký Izrael.“* (bin Ládín, 1998a, s. 1) Bin Ládín tímto naznačoval, že Izrael má v plánu získat plnou kontrolu nad Arabským poloostrovem a inkorporovat ho do tzv. Velkého Izraele.

Izraelsko-palestinský konflikt hraje také roli v této nepřátelskosti Al-Káidy vůči Izraeli. Arabové a muslimové pobouření americkou podporou Izraele v této otázce soucítí s Palestinci. Avšak Al-Káida ale i další radikální islamistické skupiny se snaží tyto pocity zesílit a využít je k tomu, aby si zajistily financování, rekruty a sympatie od Arabů a dalších muslimů. Izraelsko-palestinský konflikt tak pro Al-Káidu slouží jako případ poutající pozornost širší společnosti (Katz, 2020). B. Mendelsohn (2009) také dodává, že vyjadřováním podpory Palestincům a obviňováním arabských režimů z opuštění Palestinců kvůli spolupráci s Izraelem, se Al-Káida snaží využít palestinskou otázku ke zlepšení svého obrazu tím, že se prezentuje jako skutečný obránce palestinského lidu.

4.1.3. Podpora řady zkorumpovaných režimů v muslimském světě

„Svým jednáním režim zničil svou legitimitu. Za prvé, pozastavením islámského práva šaría a jeho výměnou za občanské právo vytvořené člověkem. ... Za druhé, neschopností režimu chránit zemi a umožnit nepříteli ummy – americkým křížáckým silám – okupovat zemi na nejdelší roky. Křížácké síly se staly hlavní příčinou naší katastrofální situace, zejména z ekonomického hlediska kvůli neodůvodněným vysokým výdajům na tyto síly.“ (bin Ládín, 1996, s. 4) Jak je patrné, mnoho islamistických radikálů má problém právě s místními režimy na Blízkém východě, o kterých jsou přesvědčeni, že jsou zkorumpované a pouhé loutky USA (Rubin, 2002). Většina radikálních skupin se tedy snaží bojovat s blízkým nepřitelem, což jsou sekulární a umírněné arabské režimy.

„Co se týče kritiky vládnoucího režimu v Saudské Arábii a na Arabském poloostrově, první je jejich podřízenost USA. Naším hlavním problémem je tedy americká vláda, zatímco saudský režim je pouze pobočkou nebo agentem USA. Tím, že je saudský režim loajální americkému režimu, páchá čin proti islámu. ... Když byl tento hlavní základ porušen (zastavení vlády dle náboženského práva šaría), následovaly další korupční činy v každém aspektu země, ekonomické, sociální, vládní služby a tak dále.“ (bin Ládín, 1997, s. 1) Bin Ládín označuje za hlavní problém americkou vládu, tudíž klade důraz na boj se vzdáleným nepřítelem. Jak již bylo zmíněno, tato změna strategie je odklonem od tradičních programů většiny islamistických skupin. Tyto skupiny se tradičně nejprve snažily svrhnout blízkého nepřítele a až poté konfrontovat i vzdáleného nepřítele. Bin Ládín tuto strategii obrátil a tvrdil, že ukončení americké hegemonie povede ke kolapsu prozápadních režimů v muslimském světě (Byman, 2003). Ačkoliv byla strategie obrácena, místní islamističtí radikálové přijali Al-Káidu, jelikož to znamenalo přístup mimo jiné k penězům, zbraním, logistické podpoře, odbornosti a výcviku (Byman & Williams, 2015).

4.1.4. Zničení Iráku

„Jestliže se někteří lidé v minulosti dohadovali o faktu okupace, všichni obyvatelé (Arabského) poloostrova to nyní uznali. Nejlepším důkazem toho je pokračující agrese Američanů proti iráckému lidu.“ (bin Ládín, 1998b, s. 1–2) Bin Ládín tvrdil, že Američané využívali Arabský poloostrov jako místo, odkud mohli vést svoji agresi proti Iráku ve snaze Irák, dle bin Ládína nejmocnější sousední arabský stát, rozdrtit. USA se zapojovaly do krutostí v Iráku a v důsledku sankcí na irácký režim zemřel milion nevinných Iráčanů. Pokračující americká okupace tak měla být součástí celkového plánu USA okupovat celý muslimský svět (Byman, 2003).

Bin Ládín měl v úmyslu postavit islámskou armádu k boji za vyhnání iráckých jednotek z Kuvajtu po irácké invazi v srpnu 1990, prvotně tedy bin Ládín označoval Irák spíše za nepřítele. Situace se však obrátila, když režim Saudské Arábie odmítl bin Ládínův plán a rozhodl se pozvat USA, aby bojovaly proti irácké invazi (Katzman, 2008). Tato událost způsobila rozkol mezi bin Ládínem a Saudskou Arábií a naopak sblížení Al-Káidy a Iráku. Jejich společným nepřítelem se staly USA. Cílem Al-Káidy bylo vyhnat USA z Blízkého východu. Saddám americkou přítomnost vnímal také negativně, konkrétně jako porušení irácké národní suverenity i omezení pro jeho regionální moc. Tato spojitost Al-Káidy a Iráku byla později využita jako argument pro zahájení americké invaze do Iráku v roce 2003, ačkoliv

se žádné alianční vazby mezi Irákem a Al-Káidou neprokázaly. Nedokázaly vytvořit alianci, jelikož měly jednak jinou ideologickou vizi, ale také kvůli neschopnosti obou stran si vzájemně důvěřovat (Bapat et al., 2007).

4.1.5. Ochota tolerovat nebo dokonce způsobovat muslimská úmrtí

„Nemělo by vám být skryto, že islámský lid trpěl agresí, nepravostí a nespravedlností, kterou na ně uvalila sionisticko-křížácká aliance a jejich spolupracovníci; do té míry, že se krev muslimů stala nejlevnější a jejich bohatství jako kořist v rukou nepřátel.“ (bin Ládín, 1996, s. 2) Bin Ládín poukazuje na to, že ve světě existují různé konflikty, ve kterých je zainteresováno muslimské obyvatelstvo. Ve fatvě z roku 1996 zmiňuje například masakry v Palestině, Iráku, Kašmíru a Bosně a Hercegovině. Současně obviňuje USA a jejich spojence, že buď samy figurují v těchto konfliktech (Palestina, Irák), nebo jen nečinně přihlíží a odmítají muslimům pomoci. *„To vše a svět to sleduje a slyší a nejen, že na tato zvěřstva nereagoval, ale také jasným spiknutím mezi USA a jejich spojenci a pod krytem OSN bylo nemajetným lidem dokonce zabráněno získat zbraně, aby se mohli bránit.“* (bin Ládín, 1996, s. 2)

4.2. Nespravedlnost („injustice“) a přisouzení odpovědnosti cíli („target attribution“)

Druhou fází po identifikování křivdy je pocit nespravedlnosti, jelikož jsou potenciální extremisté deprivováni nastalou situací. Aby se však tato situace mohla změnit, je třeba nejprve připsat odpovědnost za dané křivdy nepříteli, proto je ve třetí fázi cílová osoba nebo skupina označena za odpovědnou. Tato podkapitola popisuje dvě fáze dohromady, jelikož jsou spojeny s pocitem nespravedlnosti a s vnímáním, že za tuto situaci může někdo jiný, což jsou pocity spjaté s duchovní a morální stránkou člověka. Jde-li o duchovní stránku, bude rozebráno téma islámu jako náboženství a jeho vztahu k terorismu. Pro lepší ilustraci a pochopení problému budou vybrány některé verše z Koránu. Co se týče morální stránky, která určuje představu správného jednání ve společnosti, tak ideologie, která vytváří charakteristický soubor myšlenek a hodnot, právě tuto lidskou stránku ovlivňuje (Hatemi, Crabtree & Smith, 2019). Proto následující část bude obsahovat nejen pojednání o islámu, ale také o ideologii Al-Káidy, se kterou je nutně spjat koncept džihádu. Fakt, že náboženství a ideologie jsou v této podkapitole popisovány dohromady, svědčí i o jejich vzájemné míře propojenosti.

4.2.1. Islám

Vyobrazení islámu jako náboženství násilí je možné spatřit v různých médiích, zejména západních, po útocích z 11. září 2001 (Hidayati, 2016). Tato problematika je velmi komplexní a každý na ni může mít odlišný pohled. Zásadním problémem je interpretace náboženských textů různými skupinami muslimů, kteří následně dle své interpretace ospravedlňují buď používání, nebo nepoužívání násilí v jejich životě.

Alex. P. Schmid (2017) navrhuje klasifikaci muslimů do čtyř kategorií. První kategorii tvoří džihádističtí muslimové, kterých je menšina a jsou revoluční, často teroristé a vyznávají především sunnitský salafismus. Tato skupina chce vnutit svoji interpretaci islámu všem ostatním pod hrozbou použití násilí s cílem dosáhnout jejich podmanění a konverzi. Někteří mají globální aspirace, ale většina se zajímá o boj s blízkým nepřítelem. Do této první kategorie lze zařadit i Al-Káidu. Druhou kategorií jsou islamističtí muslimové, kteří jsou zastánci politického islámu. Sami se nemusí účastnit násilí, ale často dodržují podobnou fundamentalistickou ideologii jako džihádističtí teroristé. Třetí kategorií jsou konzervativní muslimové. Ti tvoří většinu všech muslimů a na rozdíl od islamistů nevidí islám jako politickou ideologii a nejsou revoluční. Poslední kategorii tvoří pluralističtí muslimové, kteří nejsou tradiční a většinou žijí v zemích, kde muslimové netvoří většinu (západní země). Směrem od první kategorie k poslední se snižuje počet zastánců násilí a dostává se od netolerantního exklusivismu k více pluralistickým praktikám víry.

Ayaan Hirsi Ali (2015) tvrdí, že v islámu existuje dualita. Je možno pohlížet na islám jako náboženství míru, jestliže se bude následovat Mohamedovo jednání v Mekce, kde kázal o dobročinnosti a snažil se přesvědčit občany, aby opustili svoje bohy a přijali ty jeho. Poté však uprchl do Mediny, kde shromažďoval milice a vedl války. Pokud se tedy bude následovat Mohamed a jeho jednání v Medině, tak budou určití muslimové tvrdit, že Mohamed měl zjevení, které muslimům přikazuje vést džihád, dokud každý člověk na planetě nepřijme náboženství islámu nebo stav podřízenosti. Muslimové, kteří uznávají tuto verzi islámu, chtějí státní režim založený na islámském náboženském právu šaría. Vyznávají islámské náboženské texty ve své originální formě a berou to jako požadavek víry, který vnucují všem ostatním. Většina muslimů však vyznává verzi islámu za Mohamedova působení v Mekce, tedy tu umírněnou.

Velmi důležitá je interpretace náboženských textů islámu, jelikož právě v této části existují velké rozdíly. Islám sice povoluje užití násilí v tísnivých a nespravedlivých podmínkách, ale není to cílem veršů Koránu. Korán pouze představuje model řešení konkrétního problému v určité realitě, času a místě. Problém interpretace násilí v islámu nevede k tvrzení, že násilné činy jsou založeny na islámském učení, jelikož problém nespočívá v Koránu, ale v interpretacích jednotlivců, kteří nejsou schopni rozpoznat současnou realitu a realitu minulosti (Hidayati, 2016).

Islám jako náboženství nelze označit za přímou příčinu terorismu. Ačkoliv B. Hoffman (1993) ve své studii argumentuje, že nábožensky motivovaný terorista je odcizen od společnosti a to mu umožňuje podnikat mnohem destruktivnější a krvavější typy teroristických útoků, než by byl schopen učinit sekulární terorista, nelze obecně označit islám za násilné náboženství. Důležitou roli v této problematice zaujímá rozdělení muslimů do určitých skupin, které se dívají na islámské náboženské texty zcela jinými pohledy. Většinová skupina muslimů je umírněná a považuje a vyznává islám jako náboženství, ve kterém nefiguruje násilí. Existuje však i menšinová skupina radikálních muslimů, která interpretuje náboženské texty ve své doslovné formě. To znamená, že texty, které byly zjeveny pro řešení konkrétních situací v minulosti, převádí do současné reality a to je vede k používání násilí, které pragmaticky ospravedlňují náboženstvím.

4.2.2. Ideologie Al-Káidy

Ideologie je pro Al-Káidu ústřední, jelikož na materiální úrovni se nemůže rovnat vládním silám, proti kterým bojuje. Ideologie Al-Káidy je internacionalistická a pokouší se zasadit místní konflikty na Blízkém východě do širšího kontextu globálního boje proti opuštění nebo zřeknutí se náboženského přesvědčení a víry. Konkrétně je ideologie Al-Káidy verzí salafistického džihádismu (Rabasa et al., 2006).

Obecně jsou salafisté ortodoxní sunnitští muslimové, kteří věří, že se muslimská komunita odchýlila od pravého islámu, který byl praktikován v dobách proroka Mohameda a jeho prvních následovníků. Muslimové by se měli dle salafistů vrátit k základům islámu obsaženým výhradně v Koránu a hadísech², aby byla muslimská komunita opět silná jako v minulých dobách. Salafisté, kteří chtějí použít ozbrojenou sílu k dosažení těchto cílů, jsou označováni jako salafističtí džihádisté (Zimmerman, 2017). Mezi salafisty a salafistickými

² Hadís je záznam tradic a výroků proroka Mohameda. Po Koránu je hadís přijímán jako druhý hlavní zdroj náboženského práva a morálního vedení (Cragg, 2020).

džihádisty je rozdíl. Salafistický džihádismus je extrémní varianta salafismu. Skupina vyznávající tuto extrémní variantu čerpá z ideologie a učení například Sajjida Qutba, kterého však ani ortodoxní salafisté nepovažují za salafistu. Velká většina salafistů odmítá násilí džihádistů a nejsou nepřáteli USA a v důsledku toho mezi těmito dvěma skupinami vznikají hluboké doktrinální rozpory. Je proto důležité tyto dvě skupiny rozlišovat a vyvarovat se používání jednotného označení, které může být zavádějící (Shapoo, 2017).

Všichni salafističtí džihádisté jsou odhodláni použít ozbrojenou sílu k dosažení svých cílů, tedy vytvoření muslimského státu, ve kterém bude zaveden jejich výklad náboženského práva šaría. Jako svoji povinnost vidí očistit islám, který byl po staletí znečišťován inovacemi. Metoda, kterou chtějí očistit islám, je nutně spjata s násilným džihádem. Podle nich žádný muslimský vládce dnes nevládne skutečné islámské společnosti, a proto šíří kacířství a propaguje odpadlictví. Odstranění takového vládce je pro ně náboženskou povinností za účelem následného znovuvybudování spravedlivé a pravé islámské společnosti. Někteří ideologové rozšiřují záběr této náboženské povinnosti, aby ospravedlnili džihád proti západu, který je zastáncem těchto vládců. Naopak neprovedení násilného džihádu vnímají jako velký hřích (Zimmerman, 2017).

Tato ideologie má silný základ v islámském právu a teologii. Zastánci salafistického džihádismu trvají na doslovné verzi islámu, proto texty čerpané z Koránu nebo hadísů svým způsobem podporují některé ideologické argumenty této skupiny, což pro ně představuje určitou legitimitu pro používání násilí. V tomto případě jde však o pouhé zneužívání náboženských textů k ospravedlnění jejich násilí (Zimmerman, 2017).

Základní témata ideologie zůstala konstantní a pravděpodobně přetrvávají i do budoucna. Tato témata jsou za prvé, represivní arabské režimy, které jsou ve spojení s USA. Za druhé, od zrušení chalífátu v roce 1924 snaha „křižáků“ zabránit skutečným věřícím zřídit islámský stát. Za třetí, střet civilizací, při kterém se křesťané a židé snaží zničit islám. Za čtvrté, partyzánská válka a další asymetrické strategie jako mocné nástroje k poražení i velmi sofistikovaných ozbrojených sil (poražka sovětské armády v Afghánistánu) a nakonec by každý muslim měl povinně přispívat k násilnému, obrannému džihádu (Rabasa et al., 2006).

Důležitou roli ve vývoji ideologie sehrála již zmíněná sovětská válka v Afghánistánu, při které byli rekrutováni muslimové všech národností a která proměnila tuto ideologii v globální hnutí. Ideologové během sovětsko-afghánské války dále rozvíjeli koncepty Sajjida Qutba. Jedním z takových ideologických vůdců byl Abdulláh Azzám, který mimo jiné stojí

za vznikem moderního salafi-džihádistického myšlení. Jeho nejzásadnějším počinem bylo přesunutí cíle džihádu z vnitřního (blízkého) nepřítel (vládce nebo státu) na vnějšího (vzdáleného) nepřítel (agresora). Agresorem v Afghánistánu byl Sovětský svaz a stejným způsobem pohlížel i na Izrael vzhledem k palestinskému lidu. Tento posun od vnitřního nepřítel k vnějšímu proměnil salafi-džihádistickou ideologii v globální hnutí. Založení Al-Káidy jako formální organizace věnované džihádu, aby islám zvítězil po celém světě, pak bylo pro tuto ideologii transformační, jelikož propojila globální cíle s cíli národními (svržení arabských režimů) (Zimmerman, 2017).

4.2.3. Džihád

Džihád hraje v islámu ústřední roli, a proto je někdy označován jako šestý pilíř islámu. Obecně džihád odkazuje na povinnost všech muslimů, jednotlivců a komunit následovat a realizovat boží vůli – vést ctnostný život a rozšiřovat islámskou komunitu prostřednictvím kázání, vzdělávání, psaní atd. Džihád také zahrnuje právo nebo dokonce povinnost bránit islám a komunitu před agresí (Esposito, 2002).

Extremistické výklady konceptu džihádu poskytují nejužší spojení mezi radikální kvazi-náboženskou islamistickou ideologií a terorismem. Džihád lze dělit na vnitřní (větší), který je založen na náboženském a duchovním sebezdokonalování a sebeočistění, a na vnější (menší), který je ozbrojeným bojem proti agresorům a tyranům. Vnější džihád má obrannou povahu a je prostředkem poslední možnosti. Ideologové násilného islamismu však věří, že ozbrojený džihád je hlavní zbraní v boji proti hrozbám islámu. Tyto hrozby jsou síly sekularismu (nevěřící) a modernizace působící jak zvenčí, tak uvnitř muslimských komunit (Stepanova, 2008).

V průběhu dějin byl tak koncept džihádu zneužíván a nesprávně vykládán k ospravedlnění odbojových a osvobozeneckých bojů, extremismu a terorismu a dalších válek. Tento trend je patrnější zhruba od konce 20. století, kdy odbojová, osvobozenecká a teroristická hnutí využívala právě koncept džihádu k legitimizaci svých činů a motivaci svých stoupenců. V posledních letech někteří muslimové začali přijímat džihád jako univerzální náboženskou povinnost pro všechny skutečné muslimy, aby podpořili globální islámskou revoluci. Je však důležité dbát na to, že islámské posvátné texty je třeba číst v sociálních a politických kontextech, ve kterých byly zjeveny. Jestliže budou čteny a interpretovány v kontextu dnešní doby, tak právě budou sloužit různým skupinám nebo jednotlivcům jako ospravedlnění pro jejich nelegitimní činy (Esposito, 2002). Jak již bylo zmíněno, v Koránu je džihád používán

s obranným úmyslem. Jeho obranné použití je omezeno na ochranu muslimů, jejich náboženství, zemí a majetku. Obrana má mnoho forem, přičemž násilná obrana je poslední možností (Al-Saidat & Al-Khawalda, 2012).

Existuje i další dělení džihádu, a to na osvobozenecký, který představuje boj za vyhnání okupantů a nevěřících z muslimských zemí (Afghánistán, Palestina), antiapostatický, který je zaměřen na sekulární muslimské režimy, a globální džihád. Globální džihád praktikuje právě Usáma bin Ládín a Al-Káida s konečným cílem nastolit celosvětovou islámskou vládu. Během cesty ke konečnému cíli jsou podporovány osvobozenecké i antiapostatické džihády a je prosazována globální konfrontace se západem, zejména s USA a jejich spojenci. Globální džihád je nejradikálnější a představuje největší hrozbu pro mezinárodní bezpečnost (Stepanova, 2008).

Usáma bin Ládín je tak příkladem toho, kdy je džihád záměrně zneužíván. On i další teroristé překračují hranice klasického islámu pro spravedlivý džihád a pragmaticky si vytvářejí vlastní limity. Odmítají nařízení islámského práva o cílech a legitimních prostředcích pro spravedlivý džihád – násilí musí být přiměřené, k odražení nepřítele by mělo být použito pouze nezbytné množství síly, nevinní civilisté by se neměli stávat cílem a džihád musí být vyhlášen vládcem nebo hlavou státu. Proto často využívají minulost k legitimizaci své agendy a taktiky a spojují své džihádistické světonázory s dřívějšími interpretacemi džihádu (Esposito, 2002).

„Za toto (okupace Arabského poloostrova) a další činy agrese a nespravedlnosti jsme vyhlásili džihád proti USA, protože v našem náboženství je naší povinností provádět džihád tak, aby Boží slovo bylo vyvýšeno do výšin a abychom vyhnali Američany pryč ze všech muslimských zemí.“ (bin Ládín, 1997, s. 2) Na tomto konkrétním příkladu lze vidět, jakým způsobem bin Ládín využívá náboženství, aby mobilizoval muslimy a zároveň legitimizoval své záměry. *„Zahánějící džihád proti USA tedy nekončí jejich (americkým) stažením z Arabského poloostrova, ale spíše musí upustit od agresivních zásahů proti muslimům na celém světě.“* (bin Ládín, 1997, s. 2) Toto bin Ládínovo prohlášení dokládá, že džihád má pro Al-Káidu globální rozměr.

Moderní výklad džihádu jako ozbrojeného boje druhé poloviny 20. století poskytuje Sajjid Qutb, který myšlenkově navazuje i na dřívější interprety. Za prvé, cíle džihádu jsou neomezené a univerzální a mají směřovat k ustavení suverenity a autority boží na zemi. Za druhé, konečných cílů islámu nelze dosáhnout bez džihádu, který je tak považován za základní požadavek pro uvedení revolučních myšlenek k životu. Za třetí, džihád je

interpretován jako aktivní a útočná strategie. Za čtvrté, ozbrojený džihád je vykládán jako přirozený boj a věčná a trvalá válka, která skočí, až budou poraženy satanské síly a náboženství bude očištěno. A nakonec je odmítnuta jakákoli možnost příměří (Stepanova, 2008).

Další charakteristiky džihádu jako ozbrojeného boje se rozvinuly zejména v kontextu izraelsko-palestinského konfliktu, sovětské války v Afghánistánu a globálního džihádu na počátku 21. století. Za prvé, džihád je považován za individuální povinnost každého muslima, což obratně využívají transnacionální teroristické skupiny, jako je Al-Káida. Za druhé, ozbrojený džihád lze vést i proti civilistům nevěřících. To se týká zejména západních civilistů, jelikož jsou podle radikálních islamistů odpovědni za činy svých demokraticky zvolených vlád. To dokládá i následující bin Ládinovo prohlášení. „*Pokud jde o to, na co jste se ptali ohledně amerického lidu, nejsou zproštěni odpovědnosti, protože si vybrali tuto vládu a hlasovali pro ni, přestože věděli o jejich zločinech.*“ (bin Ládín, 1997, s. 2) A nakonec za třetí, extremistický výklad džihádu podporuje sebevražedné činy jako sebeobětování (Stepanova, 2008).

Výše zmíněné alternativní výklady džihádu jsou teroristy využívány jako nástroj pro legitimizaci jejich činů a jako druh dodatečné ideologické podpory k použití násilí. Tyto výklady však ignorují, zpochybňují nebo odmítají zavedenou náboženskou a právní tradici v islámu, která především zakazuje zabíjení nevinných lidí a zdůrazňuje obrannou povahu džihádu. Podle tradic v islámu panuje obecná preference míru před válkou. Dále existuje zákaz vést džihád nadměrnými a nezákonnými prostředky a hlavně je zakázáno zabíjet nevinné (bez ohledu na válečný nebo mírový stav), věřící muslimy, ženy a děti nepřátel, ale i staré lidi a další. Je zakázáno ničit budovy a jiný majetek, který přímo nesouvisí s válkou, a také je zákaz provádět sebevražedné akce. Sebevražda je povolena pouze, je-li mučednictvím pro víru (Stepanova, 2008).

4.2.4. Korán a příklady

Následující část se bude věnovat konkrétním příkladům toho, jak je ideologie využívána. Jednak zde budou pasáže z fatev bin Ládina, které mají ideologickou povahu, jednak verše z Koránu, které radikální islamisté využívají pro ospravedlnění jejich svaté války. Tyto verše často vytrhávají z kontextu nebo ignorují určité jejich části, například ty, které zakazují zabíjení nevinných (Stepanova, 2008).

Bin Ládín ve svých textech často apeloval na své následovníky, aby nebyli lhotejní a začali jednat. Snažil se dostat je na svoji stranu a přesvědčit je, aby konali podle ideologického

zaměření Al-Káidy. Ve své první fatvě z roku 1996 tak například vybízel muslimy k vedení džihádu za cílem vyhnání „okupantů“ ze Saudské Arábie. *„Nyní je povinností každého kmene na Arabském poloostrově bojovat, džihád, ve věci Alláha a očistit zemi od těchto okupantů.“* (bin Ládín, 1996, s. 22) Dále pak apeloval na muslimy i ve věci Palestiny, čímž by mohl zasáhnout a oslovit potenciálně větší část arabské společnosti. *„Moji muslimští bratři světa: Vaši bratři v Palestině a v zemi dvou svatých míst vás volají o pomoc a žádají vás, abyste se zúčastnili boje proti nepříteli – vašemu nepříteli a jejich nepříteli – Američanům a Izraelcům. Žádají vás, abyste udělali cokoli, co můžete s pomocí vlastních prostředků a schopností, abyste vyhnali nepřítel, poníženého a poraženého, ze svatosti islámu.“* (bin Ládín, 1996, s. 24)

Ve druhé fatvě z roku 1998 bin Ládín již nařizuje zabíjet Američany a jejich spojence, a to civilisty i armádu, ačkoliv islám jako náboženství zakazuje zabíjet nevinné civilisty. *„Na tomto základě (zločiny způsobené Američany) a v souladu s Alláhovým příkazem vydáváme všem muslimům následující fatvu: Nařízení zabít Američany a jejich spojence – civilisty i armádu – je individuální povinností každého muslimu, který to může udělat v jakékoli zemi, ve které je možné to udělat, aby se osvobodila mešita al-Aksá a svatá mešita (Mekka) z jejich sevření a aby se jejich armády přesunuly ze všech zemí islámu, poraženy a neschopné ohrozit žádného muslima.“* (bin Ládín, 1998b, s. 2)

Pro bližší představu jsou dále vybrány verše z Koránu, které radikální islamisté záměrně zneužívají k ospravedlnění svých činů. Na svaté texty je nutno nahlížet v kontextu doby, ve které byly zjeveny. Většina radikálních islamistů se však drží jejich doslovného znění i v dnešní době a to představuje nástroj pro ospravedlnění jejich činů náboženstvím.

„A bojujte na stezce Boží proti těm, kdož bojují proti vám, avšak nečiňte bezpráví, neboť Bůh nemiluje ty, kdož bezpráví se dopouštějí.“ – súra 2, verš 190

„Zabíjejte je všude, kde je dostihnete, a vyžehňte je z míst, odkud oni vás vyhnali, vždyť svádění od víry je horší než zabití. Avšak nebojujte s nimi poblíže Mešity posvátné, dokud oni s vámi zde nezačnou bojovat. Jestliže však vás tam napadnou, zabte je – taková je odměna nevěřících.“ – súra 2, verš 191

„A bojujte proti nim, dokud nebude konec svádění od víry a dokud nebude všechno náboženství patřit Bohu. Jestliže však přestanou, pak skončete nepřátelství, ale ne proti nespravedlivým.“ – súra 2, verš 193

„Měsíc posvátný proti měsíci posvátnému; i věci posvátné podléhají zákonu krevní msty! Kdokoliv proti vám vystoupí nepřátelsky, pak i vy proti němu tak vystupte, podobně jako on vystupoval proti vám. A bojte se Boha a vězte, že Bůh stojí na straně bohabojných.“ – súra 2, verš 194

„A je vám předepsán také boj, i když je vám nepříjemný. Je však možné, že je vám nepříjemné něco, co je pro vás dobré, a je možné, že milujete něco, co je pro vás špatné; jedině Bůh to zná, zatímco vy to neznáte.“ – súra 2, verš 216

„A až uplynou posvátné měsíce, pak zabíjejte modloslužebníky, kdekoliv je najdete, zajímejte je, obléhejte je a chystejte proti nim všemožné nástrahy! Jestliže se však kajícně obrátí, budou dodržovat modlitbu a dávat almužnu, nechte je jít cestou jejich, vždyť Bůh je věru odpouštějící, slitovný.“ – súra 9, verš 5

„Bojujte proti těm, kdož nevěří v Boha a v den poslední a nezakazují to, co zakázal Bůh a Jeho posel, a kteří neuctívají náboženství pravdy, z těch, kterým se dostalo Písma, dokud nedají poplatek přímo vlastní rukou, jsouce poníženi.“ – súra 9, verš 29

„A těm, kdož chtějí je dovoleno, aby bojovali kvůli tomu, že jim bylo ukřivděno. A Bůh věru je schopen poskytnout jim pomoc.“ – súra 22, verš 39 (Media o islámu, 2022)

Ideologie Al-Káidy má silný základ v islámském právu a teologii a jelikož se její zastánci drží doslovné verze islámu, tak z jejich pohledu náboženské texty podporují některé jejich ideologické argumenty, což pro ně ospravedlňuje používání násilí. Nejvíce zneužívaným se stal koncept džihádu, který má ve své původní formě obrannou povahu. Avšak ideologové násilného islamismu tento koncept zneužili do té míry, že se ozbrojený džihád stal hlavní zbraní v boji proti hrozbám islámu. Usáma bin Ládín a další teroristé tak překračují hranice klasického islámu a pragmaticky si vytvářejí vlastní limity. Proto lze konstatovat, že alternativní výklady džihádu jsou teroristy využívány jako nástroj pro ospravedlnění jejich činů a jako druh ideologické podpory k použití násilí.

4.3. Distancování/devalvace („distancing/devaluation“)

Poslední fází modelu je označení nepřítele za „zlo“, tím se od něj teroristé distancují a popřou jeho hodnotu. Bin Ládín například ve fatvě z roku 1998 označil americké jednotky za satanovy a jejich příznivce nařkl ze spojení s ďáblem, čímž de facto popírá jejich lidskou

existenci. „*Vyzýváme také muslimské ulamy³, vůdce, mládež a vojáky, aby zahájili útok na satanovy americké jednotky a ďábelské příznivce, kteří se s nimi spojili, a aby vytlačili ty, kteří za nimi stojí, aby se mohli poučit.*“ (bin Ládín, 1998b, s. 3)

Myšlení v pojmech zla má tendenci démonizovat ostatní a démonizace druhých většinou vede k násilí a ničení. Nejhorší případ démonizace je mít nenávist k jiné osobě nebo skupině, která je dehumanizuje. Dehumanizovat ostatní znamená vidět je tak, že si nezaslouží základní lidský respekt, proto jsou objekty nenávisti často připodobňovány ke zlým démonům, to z nich dělá velmi odlišné a nelidské bytosti, a tak si nezaslouží takovou úctu jako ostatní lidé. Pokud mají jedinci agresivní sklony, pak tato agrese směřuje k vnější skupině a vlastní skupina zůstává harmonicky svázána (Formosa, 2008). Děje se to proto, že lidé mají tendenci se bát a znehodnocovat ty, jež nejsou členy jejich skupiny, a tak se stanou potenciálními hrozbami. Tento pocit je nadále zesílen zmanipulovanou indoktrinací a propagandou (French & Jack, 2015).

Autorita a dehumanizace se mohou propojit a vytvořit ochotu jednotlivců ubližovat druhým, ačkoliv jim nehrozí žádné bezprostřední nebezpečí. Do celého procesu vstupuje již zmíněná propaganda, kdy se autority snaží přesvědčit své následovníky, že jejich protivníci nejsou ve skutečnosti lidé, a proto se jejich přirozená odolnost vůči zabíjení vlastního druhu sníží, takže dehumanizace plní funkci rozpoutání agrese (French & Jack, 2015).

³ Ulama jsou náboženští učenci nebo přesněji odborníci na islámské náboženské vědy, kteří se řadí k hlavním náboženským autoritám (Diez, 2018).

Závěr

Cílem práce bylo identifikovat příčiny, které vedly Al-Káidu k její silné protiamerické orientaci. Jako hlavní výzkumná otázka byla stanovena *Proč lidři Al-Káidy identifikovali po sovětské válce v Afghánistánu USA jako hlavního nepřítele?* Analytickým modelem procesu radikalizace byl zvolen čtyřfázový model profesora Randyho Boruma, na kterém byly demonstrovány stěžejní prvky radikalizace Al-Káidy.

První fáze modelu poukazuje na existenci křivd, které extremisté vnímají. V případě Al-Káidy byly jako křivdy považovány akce USA v prostoru Blízkého východu, které Al-Káida považovala za nesprávné až trestné. Jako křivdy vnímala vojenskou přítomnost USA na Arabském poloostrově, americkou podporu Izraele a podporu řady zkorumpovaných režimů v muslimském světě, dále zničení Iráku a ochotu tolerovat nebo dokonce způsobovat muslimská úmrtí. Tento výčet křivd není vyčerpávající a jistě by se dalo uvažovat i o dalších možných. Důležité je, že právě tyto vnímané křivdy, tedy historický element, lze považovat za příčinu silné protiamerické orientace Al-Káidy. Nejvíce zmiňovanou křivdou v analyzovaných dokumentech byla u bin Ládina vojenská přítomnost USA na Arabském poloostrově.

Druhá fáze modelu říká, že vnímané křivdy vedou k pocitu nespravedlnosti. Na to navazuje třetí fáze, která připisuje odpovědnost za učiněné křivdy cílové skupině, v případě Al-Káidy je tedy odpovědnost připisována USA. V rámci dané kapitoly byly zkoumány dva elementy podílející se na radikalizaci a následném používání násilí, a to islám jako náboženství a ideologie Al-Káidy. Islám vyznávají různé skupiny muslimů, které mají na otázku náboženství odlišné pohledy. Většina muslimů je umírněna a vyznává islám jako náboženství, ve kterém nefiguruje násilí. Naopak menšina fundamentálních radikálních muslimů interpretuje náboženské texty ve své doslovné formě, aniž by je posuzovala podle současné reality, a to je vede k používání násilí, které pragmaticky ospravedlňují náboženstvím. Náboženství samo o sobě tedy není příčinou terorismu Al-Káidy, ale záleží na tom, kým a jak je využíváno. Ideologie Al-Káidy má silný základ v islámském právu a teologii, její zastánci tak mohou tvrdit, že náboženské texty podporují některé jejich ideologické argumenty, což pro ně ospravedlňuje použití násilí. Nejvíce zneužívaným se stal koncept džihádu, jehož alternativní výklady jsou využívány jako nástroj pro ospravedlnění teroristických činů a jako dodatečná ideologická podpora k použití násilí. Z toho lze tedy vyvodit, že ani islám, ani ideologie Al-Káidy nejsou

přímými příčinami antiamerikanismu, ale jsou využívány jako nástroj pro mobilizaci, motivaci a následné ospravedlnění násilných činů.

Poslední fází modelu je distancování neboli označení nepřítele za „zlo“. Toto označení a démonizace ostatních většinou vedou k používání násilí. Celý proces je formován také propagandou autorit, která usnadňuje následovníkům provádět násilné útoky proti nepříteli. Z analýzy dokumentů vyplývá, že bin Ládín označoval USA za satana a jejich příznivce obviňoval ze spojení s ďáblem. Existuje zde však jisté omezení, jelikož toto byly jediné dva výrazy, které bin Ládín v analyzovaných dokumentech použil.

Na hlavní výzkumnou otázku lze tedy odpovědět následovně. Lídři Al-Káidy označili USA jako hlavního nepřítele z historických a pragmatických důvodů. Jejich cílem je, aby v arabských státech byla znovu zavedena vláda podle islámského práva šaría. Přítomnost USA v regionu Blízkého východu a jejich podpora stávajících arabských sekulárních režimů jim tento cíl komplikuje, a proto musí být americká přítomnost odstraněna. Historické křivdy a jejich nenaplněná vize je vede k tomu, že pragmaticky mobilizují muslimy a provádí teroristické útoky, aby dosáhli svého cíle.

Budoucí výzkum by mohl analyzovat větší počet dokumentů a nejen těch hlavních, které jsou všeobecně známé, ale například i dopisy nebo záznamy komunikace mezi autoritami Al-Káidy a jejich následovníky. Použitý model radikalizace by rovněž mohl být aplikován na různé frakce Al-Káidy, které se od jejího počátku etablovaly, a mohl by sledovat a posuzovat odlišnosti mezi nimi navzájem a mezi nimi a Al-Káidou z 90. let.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá otázkou *Proč lídři Al-Káidy identifikovali po sovětské válce v Afghánistánu USA jako hlavního nepřítele?* Práce pojednává zejména o historickém aspektu a roli islámu a ideologie Al-Káidy v jejich protiamerické orientaci. Pro demonstraci radikalizace Al-Káidy v 90. letech je aplikován čtyřfázový model teroristického myšlení amerického profesora Randyho Boruma, který je doplněn o analýzu fatev vydaných bin Ládinem a rozhovorů západních novinářů s bin Ládinem. Práce přichází na to, že historické křivdy vnímané Al-Káidou, zejména vojenská přítomnost USA na Arabském poloostrově, lze považovat za příčinu silné protiamerické orientace této organizace. Náboženství ani ideologie Al-Káidy nejsou považovány za přímé příčiny antiamerikanismu. Ideologie totiž slouží Al-Káidě jako nástroj, pomocí kterého pragmaticky ospravedlňuje teroristické činy náboženstvím.

Klíčová slova: terorismus, Al-Káida, Usáma bin Ládín, islám, salafisticko-džihádistická ideologie

Annotation

The bachelor thesis deals with the question *Why did Al Qaeda leaders identify the USA as the main enemy after the Soviet war in Afghanistan?* The thesis deals mainly with the historical aspect, the role of Islam and Al Qaeda ideology in their anti-American orientation. A four-stage model of the terrorist mind-set of American Professor Randy Borum is applied to demonstrate the radicalization of Al Qaeda in the 1990s, which is supplemented by an analysis of fatwas published by bin Laden and interviews by Western journalists with bin Laden. The thesis concludes that the historical grievances perceived by Al Qaeda, especially the US military presence in the Arabian Peninsula, can be considered as the cause of the organization's strong anti-American orientation. Nor religion, neither Al Qaeda's ideology are considered to be the direct causes of anti-Americanism. Ideology serves Al Qaeda as a tool to pragmatically justify terrorist acts by religion.

Key words: terrorism, Al Qaeda, Osama bin Laden, Islam, Salafi-jihadi ideology

LITERATURA

- Ali, A. H. (2015, 9. listopadu). *Islam Is a Religion of Violence*. Dostupné z <https://foreignpolicy.com/2015/11/09/islam-is-a-religion-of-violence-ayaan-hirsi-ali-debate-islamic-state/>
- Al-Rasheed, M. (2009). Review Article: The Quest to Understand Global Jihad: The Terrorism Industry and Its Discontents. *Middle Eastern Studies*, 45(2), 329–338. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/40262665>
- Al-Saidat, E., & Al-Khawalda, M. I. (2012). Jihad: A Victim of Policy and Misinterpretation. *Asian Social Science*, 8(7), 202–207. doi: 10.5539/ass.v8n7p202
- Appleby, R. S. (2012). Religious Violence: The Strong, the Weak, and the Pathological. *Practical Matters*, 5(1), 1–25. Dostupné z <http://practicalmattersjournal.org/wp-content/uploads/2015/08/Appleby-Religious-Violence.pdf>
- Badey, T. J. (2002). The role of religion in international terrorism. *Sociological Focus*, 35(1), 81–86. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/20832152>
- Bakker, E., & Boer, L. (2007). *The evolution of Al-Qaedaism*. Dostupné z https://www.researchgate.net/publication/253317772_The_evolution_of_Al-Qaedaism
- Bapat, N. A., Ertley, D., Hall, Ch., & Lancaster, M. (2007). Perfect Allies? The Case of Iraq and Al Qaeda. *International Studies Perspectives*, 8(3), 272–286. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/44218498>
- Beneš, V. (2019). Diskurzivní analýza. In V. Beneš & P. Drulák (Eds.), *Metodologie výzkumu politiky* (s. 169 – 181). Praha: SLON.
- Bin Laden, O. (1996). *Declaration of War against the Americans Occupying the Land of the Two Holy Places*. Dostupné z https://is.muni.cz/el/1423/jaro2010/MVZ203/OBL___AQ___Fatwa_1996.pdf
- Bin Laden, O. (1997). In P. Arnett, *Osama Bin Laden Interview, CNN*. Dostupné z <http://www.anusha.com/osamaint.htm>
- Bin Laden, O. (1998). *Declaration of the World Islamic Front for Jihad against the Jews and the Crusaders*. Dostupné z <https://irp.fas.org/world/para/docs/980223-fatwa.htm>

- Bin Laden, O. (1998). In J. Miller, *Osama Bin Laden Interview, ABC*. Dostupné z <https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/binladen/who/interview.html#video>
- Borum, R. (2003). Understanding the Terrorist Mind-Set. *FBI Law Enforcement Bulletin*, 72(7), 7–10. Dostupné z <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/201462.pdf>
- Borum, R. (2004). *Psychology of Terrorism*. Tampa: University of South Florida. Dostupné z <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/208552.pdf>
- Borum, R. (2011). Radicalization into Violent Extremism II: A Review of Conceptual Models and Empirical Research. *Journal of Strategic Security*, 4(4), 37–62. doi: 10.5038/1944-0472.4.4.2
- Britannica. (2021). *Religion*. Dostupné z <https://www.britannica.com/topic/religion>
- Burke, J. (2004). Al Qaeda. *Foreign Policy*, 35(3), 18–26. <https://doi.org/10.2307/4147572>
- Byman, D. L. (2003). Review: Al-Qaeda as an Adversary: Do We Understand Our Enemy?. *World Politics*, 56(1), 139–163. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/25054248>
- Byman, D. L., & Williams, J. R. (2015, 24. února). *ISIS vs. Al Qaeda: Jihadism's global civil war*. Dostupné z <https://www.brookings.edu/articles/isis-vs-al-qaeda-jihadisms-global-civil-war/>
- Cragg, A. K. (2020, 5. srpna). *Hadith*. Dostupné z <https://www.britannica.com/topic/Hadith>
- Cranston, M. (2020, 27. října). *Ideology*. Dostupné z <https://www.britannica.com/topic/ideology-society>
- Crenshaw, M. (1981). The Causes of Terrorism. *Comparative Politics*, 13(4), 379–399. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/421717>
- Diez, M. (2018, 7. listopadu). *Ulama, the Heirs of the Prophets*. Dostupné z <https://www.oasiscenter.eu/en/ulama-who-they-are>
- Doran, M. (2002). The Pragmatic Fanaticism of al Qaeda: An Anatomy of Extremism in Middle Eastern Politics. *Political Science Quarterly*, 117(2), 177–190. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/798179>
- Esposito, J. L. (2002). *Jihad: Holy or Unholy War?*. Dostupné z https://www.unaoc.org/repository/Esposito_Jihad_Holy_Unholy.pdf

- FBI. (2022, 8. dubna). *Terrorism*. Dostupné z <https://www.fbi.gov/investigate/terrorism>
- Formosa, P. (2008). The Problems with Evil. *Contemporary Political Theory*, 7(4), 395–415. doi: 10.1057/cpt.2008.17
- French, S. E., & Jack, A. I. (2015). Dehumanizing the Enemy: The Intersection of Neuroethics and Military Ethics. In D. Whetham & B. J. Strawser (Eds.), *Responsibilities to Protect* (s. 169–195). Leiden: Martinus Nijhoff Publishers. https://doi.org/10.1163/9789004280380_010
- Global Terrorism Database. (2022, 8. duben). *Defining Terrorism*. Dostupné z <https://www.start.umd.edu/gtd/>
- Hadavas, Ch. (2021, 21. prosince). The Year Kabul Fell Again. *Foreign Policy*. Dostupné z <https://foreignpolicy.com/2021/12/21/2021-kabul-fall-afghanistan-withdrawal-taliban-takeover/>
- Hashim, A. S. (2001). THE WORLD ACCORDING TO USAMA BIN LADEN. *Naval War College Review*, 54(4), 11–35. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/26393869>
- Hatemi, P. K., Crabtree, Ch., & Smith, K. B. (2019). Ideology Justifies Morality: Political Beliefs Predict Moral Foundations. *American Journal of Political Science*, 63(4), 788–806. Dostupné z https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/ajps.12448?saml_referrer
- Hellmich, Ch. (2005). Al-Qaeda: Terrorists, Hypocrites, Fundamentalists? The View from Within. *Third World Quarterly*, 26(1), 39–54. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/3993762>
- Hidayati, M. (2016). Peace and Violence in Islam: An overview of Some Muslim Perspectives. *Afkaruna: Indonesian Interdisciplinary Journal of Islamic Studies*, 12(1), 95–113. Dostupné z <https://journal.umy.ac.id/index.php/afkaruna/article/view/2589/2577>
- Hoffman, B. (1993). „Holy Terror“: *The Implications of Terrorism Motivated by a Religious Imperative*. Dostupné z <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2007/P7834.pdf>
- Katz, M. N. (2020). *The Israeli-Palestinian Conflict and the War on Terror*. Dostupné z <https://mepc.org/commentary/israeli-palestinian-conflict-and-war-terror>
- Katzman, K. (2008). *Al Qaeda in Iraq: Assessment and Outside Links*. Dostupné z <https://sgp.fas.org/crs/terror/RL32217.pdf>

- Lewis, J. R., & Dawson, L. L. (2018). Introduction: Religion and Terrorism. *Numen: International Review for the History of Religions*, 65(2–3), 117–124. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/26566248>
- Lia, B., & Skjølberg, K. (2000). *Why Terrorism Occurs – A survey of Theories and Hypotheses on the Causes of Terrorism*. Dostupné z <https://publications.ffi.no/nb/item/asset/dspace:2972/00-02769.pdf>
- Libicki, M. C., Chalk, P., & Sisson, M. (2007). *Exploring Terrorist Targeting Preferences*. Santa Monica: RAND Corporation. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/10.7249/mg483dhs.10>
- McAllister, B., & Schmid, A. P. (2013). Theories of Terrorism. In A. P. Schmid (Ed.), *The Routledge Handbook of Terrorism Research* (s. 201–293). Londýn: Routledge.
- McCauley, C., & Moskalenko, S. (2017). Understanding political radicalization: The two-pyramids model. *American Psychologist*, 72(3), 205–216. doi: 10.1037/amp0000062
- Mediaoislamu.cz. (2022). *Korán*. Dostupné z <https://www.koranoislamu.cz/>
- Mendelsohn, B. (2009). Al-Qaeda's Palestinian Problem. *Survival*, 51(4), 71–86. <https://doi.org/10.1080/00396330903168865>
- Merriam-Webster. (2022, 31. března). *Ideology*. Dostupné z <https://www.merriam-webster.com/dictionary/ideology>
- Moghaddam, F. M. (2005). The Staircase to Terrorism. *American Psychologist*, 60(2), 161–169. Dostupné z <http://fathalimoghaddam.com/wp-content/uploads/2013/10/1256627851.pdf>
- Mullins, S. (2016). *The Importance of Ideology*. Dostupné z <https://www.marshallcenter.org/en/publications/concordiam/fighting-violent-extremism/importance-ideology>
- Pape, R. A. (2005) *Dying to Win: The Strategic Logic of Suicide Bombing*. New York: Random House.
- Paz, R. (2003). Islamists and Anti-Americanism. *Middle East Review of International Affairs*, 7(4), 53–61. Dostupné z https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/meria/meria_dec03/meria03_par01.pdf

Rabasa, A., Chalk, P., Cragin, K., Daly, S. A., Gregg, H. S., Karasik, T. W., O'Brien, K. A., & Rosenau, W. (2006). *Beyond al-Qaeda: Part 1, The Global Jihadist Movement*. Santa Monica: RAND Corporation. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/10.7249/mg429af.10>

Rada OSN pro lidská práva. (2020). *Negative effects of terrorism on enjoyment of human rights*. Dostupné z https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/AdvisoryCom/Session24/A_HRC_AC_24_CRP1.docx

Rubin, B. (2002). The Real Roots of Arab Anti-Americanism. *Foreign Affairs*, 81(6), 73–85. <https://doi.org/10.2307/20033345>

Shapoo, S. (2017). *Salafi Jihadism – An Ideological Misnomer*. Dostupné z https://www.researchgate.net/publication/318573548_Salafi_Jihadism_-_An_Ideological_Misnomer

Schmid, A. P. (2017). *Moderate Muslims and Islamist Terrorism: Between Denial and Resistance*. Dostupné z <https://icct.nl/app/uploads/2017/08/ICCT-Schmid-Moderate-Muslims-and-Islamist-Terrorism-Aug-2017-1.pdf>

Silvestri, S., & Mayall, J. (2015). *The Role of Religion in Conflict and Peacebuilding*. Londýn: The British Academy. Dostupné z https://www.thebritishacademy.ac.uk/documents/325/Role-of-religion-in-conflict-peacebuilding_0_0.pdf

Snyder, R. S. (2003). Hating America: Bin Laden as a Civilizational Revolutionary. *The Review of Politics*, 65(4), 325–349. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/1408715>

Stepanova, E. (2008). *Terrorism in Asymmetrical Conflict, Ideological and Structural Aspects*. Oxford: Oxford University Press. Dostupné z <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/RR/SIPRIRR23.pdf>

Van Dijk, T. A. (1998). *Ideology: A multidisciplinary approach*. Thousand Oaks: Sage Publications.

Vocabulary.com. (2022). *Quasi-religious*. Dostupné z <https://www.vocabulary.com/dictionary/quasi-religious>

Webber, D., Kruglanski, A., Molinaro, E., & Jasko, K. (2020). Ideologies that justify political violence. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 34(1), 107–111. Dostupné z <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352154620300048>

Wolfowicz, M., Litmanovitz, Y., Weisburd, D. L., & Hasisi, B. (2020). A Field-Wide Systematic Review and Meta-analysis of Putative Risk and Protective Factors for Radicalization Outcomes. *Journal of Quantitative Criminology*, 36(2), 407–447. doi: 10.1007/s10940-019-09439-4

Zimmerman, K. (2017). *America's Real Enemy: The Salafi-jihadi Movement*. Dostupné z https://www.criticalthreats.org/wp-content/uploads/2017/07/Zimmerman_Americas-Real-Enemy-The-Salafi-Jihadi-Movement.pdf